

కథలు, గాథలు

చేటూరి శివరామకృష్ణ,
శతావధాని.

కథలు, గాథలు

వేలూరి శివరామశాస్త్రి.

ద్వితీయ ముద్రణము.

జూలై 1947

వెల రెండు రూపాయలు

ప్రకాశకుడు :

వేలూరి సదానందం,

4, మాంటిక్ లేన్,

ఎగ్మూర్, మద్రాస్, తి.

పీఠిక

శ్రీ రవీంద్రులు ప్రాకృత సంస్కృత సారస్వతముల నుండియు ప్రాచీనమగు గాథలనుండియు, చరిత్రమునుండియు వస్తువును స్వీకరించి కొంత వస్తువుమీద దమ యభిప్రాయమును ముద్రించి 'కథా' అను గ్రంథమును వంగభాషలో రచించిరి. దాని కిది తెలుగు.

ఈ వస్తువునే గ్రహించి మఱికొందరు కవులు మఱికొన్ని కథలు రచించిరి. వారిలో అనటోల్ ఫ్రాన్స్ అను వారొకరు. వీరు బోధిసత్త్వావదానమందలి 'అభిసారము' అను కథలోని వస్తువును గ్రహించి పరానుభాషలో కథారచన చేసి దానికొక నూతన ముఖ మొసగిరి. ఎవరి యభిరుచి వారిది. శ్రీ అనటోల్ ఫ్రాన్స్ రచన తెలియకముందు అతనివలె స్వతంత్ర రచన చేయవలయు నని నాకు దోచలేదు. అంతకుముందే నేను రవీంద్రుని దెలిగించుకొని కూర్చుంటిని.

నుమారు పదునేనేండ్లు క్రింద నాకడ జరుపు బాలుర కీ కథలు చెప్పుచు వచ్చితిని. ప్రబలమగు వారి కోరికయే నా యీ యనువాదమునకు గారణము.

శ్రీ రవీంద్రుని శక్తి యందఱకును వరిచితము ; నాయశక్తి యందఱకును నుపరిచితము యీ. ఇక పుట త్రిప్పదు.

1940.

* * *

ఆ. ఆది లేనివాడ! యాత్మా! యతీతుడ!

కథలు సెప్ప నాకుఁ గథలు సెప్ప!

కడలు లేని రేలు కను చేల కూర్చుందు?

కథలు సెప్ప, నాకుఁ గథలు సెప్ప.

చ. యుగము లవెల్ల నాత్మకథ

లొయ్యనఁదెచ్చి భవత్ సముద్రమం

దెగదిగఁ గ్రుమ్మరించు, మఱి

యెన్నియొ జీవనధార లుబ్ధి నీ

యగణితమా జలంబుల ల

యంబగుఁ, బిమ్మట వాని కించుకే

నగపడఁబోవ దా కలక

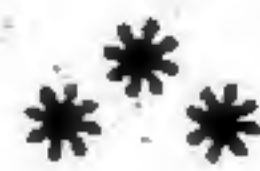
లా రవదోహలముం బ్రవాహమున్.

అ. అలలు లేని యో భయంకరమానమా!

కొసకు వాని నెందుఁ గొంచుఁబోదు

హో యతీత! నీవు నా యెదలోపలఁ

గథలు సెప్ప! మంచి కథలు సెప్ప.

గీ. ఓరహాశ్చారి! యో స్తబ్ధ! యో యతీత!
కథలు సెప్పమ నాకును గథలు సెప్ప!
నీ వచేతనుఁడవు కావు నిజము నిజము
కాన నిప్పుడు నాకును గథలు సెప్ప!

గీ. నాదు నాయువుపట్టుల నట్టనడుమ
నీదు సంచార మెంతయున్ వినఁగఁగంటి
ఎన్నియో నాశ్శనుండియు నున్న కథల
సంచయము నాదు నుసులుల నుంచి పొమ్మి.

ఉ. ఓయి యతీత! నీవు భువ
నోదరమందున దాఁగి చేయు దా
యాయిపనుల్, కడున్ ముఖర
మైన దినంబుల చాపలంబులో
స్థేయుఁడ వౌదు గాన నిఁకఁ
జెప్పమ నా హృదయాంతరాళ స
త్యాయతనంబున న్నిలిచి
యా కథ లీ కథలున్ రహాగతిన్.

అ. కథలు చెప్ప నాకుఁ గథలను జెప్పమా
మఱవ వెన్నఁదెట్టి మఱుఁగు కదలు.
కథల నన్ని నీవు కడు సర్వగహింతువు
కథలు సెప్ప నాకుఁ గథలు సెప్ప!

అల్లజీవనంపు టాకాకునందున
నెపుడు కానరాని లిపులలోడ
మజ్జలోన మెదిపి మాదు ముత్తాతల
యుబుసు లెల్ల వ్రాయుచుందు వీవు.

ఎవరు తమదు నుబుసు లేమరినను, వారి
యుబుసు లీవు మఱవ వొక్కయింతి
మఱపు మూగతనము కఱచిన కథలను
స్థాణు! చిత్రముగను దాల్తు వీవు.

ఓ మహామునీంద్ర! యోయి యతికుఁడో!
వాని యన్నిఁటికిని భావ యిమ్ము
ఓయి తాత! చేత ముఱ్ఱుఁత లూఁగఁగఁ
గథలు చెప్ప నాకుఁ గథలు చెప్ప!

క థ లు, గా థ లు

శ్రేష్ఠ విక్ష

(అవదాన శతకముషండి)

‘బుద్ధుకొఱకు బిచ్చమును గోరి వచ్చితిఁ
బొరులార! లేచినారో లేదో’
అంచు నెలుఁగు సేసె నంబుదధ్వనికిఁ బై
పెచ్చుగా ననాథపిండదుండు.*

ఆవాసంబులలోఁగుహూధ్వనులు సేయంజొచ్చెఁ బుంస్తోకిలల్
గైవారంబులు వందిమాగధులు వక్కాణింపలే దింక నా
శ్రావస్తీ నగరాంతరాళ ధవళప్రాసాద శృంగంబులం
దావిరూఢతము లొచునుండె నపుడే యాదిత్యశోణప్రభల్.

భిక్షుకుండు వల్కె బిగ్గరగా నిట్లు:
నిద్రఁజెందు పురమ! నెమ్మి లెమ్మ!
నాకు బిచ్చ మిడుమ, నాఁగను వినినట్టి
పురమువారి యొడలు పులకరించె.

3

* ఇతడు బుద్ధదేవుని వ్రాసిన శిష్యులలో నొకడు.

శ్రీ వ్రథి క్ష

‘వినుఁడు మబ్బు లుద్దవిడి వానకాఱునఁ
దాము చేటు నొంది దాన మిచ్చు
నెల్ల ధర్మములకు నీవియే యెక్కువ’
యంచు నల్ల భిక్షు నటచి చెప్పె.

అల్ల కైలాస శిఖరంబు మెల్ల వీడి
వాడ వాడలఁ దిరుగాడ వచ్చియున్న
యాది భిక్షువు గానమ ట్లతని వాణి
మించె నాగాల భోగాల మేడలందు.

అవనిపాలకుఁడు దా నటమోడ్పుగనుల తా
జ్యము గీజ్యమున్ వృథా యంచుఁ దలఁచె
కోటికిఁ బడగెత్తు కోనుటిపెద్ద ద్ర
వ్య మ్మి దంతయు వమ్మటంచు నెంచె
గేస్తు లెల్ల రెడందఁ గీలుకొల్పిరి చాలఁ
గూడఁబెట్టుట మాయగోడ యంచు.
బాలికా లోకంబు బాష్పంబు వర్షింపఁ
గాఁ గడంగెను సుంత కతము లేక

సుఖము లవి గతర్కాశివంచును దలఁచి
కామినీమాల శుష్కమై కానిపించె
ఇంట నింట గవాక్షముల్ జంటబాసె
నిదురమబ్బు దొఱంగి కన్తుదలు విచ్చె.

మేలుకనుండుబిచ్చమును మూరలొసంగుడటంచు నల్ దెసల్,
చాలఁ బ్రతిధ్వనింప మరలన్ మరలన్ గడు వేడి సుప్త సా
ధాభులపై నసుప్త మగు నక్షుల నెత్తి యనాథపిండదం
డోలి గమించె నొక్కఁడును నొక్కఁడు లేని విశాలపీఠిలోన్.

కొందఱు కంఠహారములు కొందఱు పెం దలమానికంబులున్
గొందఱునూత్న రత్నములు కొందఱుమేల్ జలతారుచీరలున్
గొందఱు పెండినాణెములు కొందఱు బంగరుటుంగరంబులున్
వందలు వేలు గా వినరి వైచిరి భిక్షుకు కాలిముంగలన్.

భిక్షుకుండు పాని వీక్షింపఁగాఁబోక
దవుల దవులయందె తాను నిల్చి
'అయ్య! నాదు ప్రభున కర్పింపుఁ డా భిక్షు'
యంచు మరలఁ బల్కె నట్లు సాఁచి.

సొమ్ములపై వెలగల న
స్త్రుమ్ములపై దుమ్ము గ్రమ్మె రత్నమ్ములపైఁ
గ్రొమ్మెఱుఁ గాడన్ శ్రమణకుఁ
దుమ్మటి జోలియను గొం చిటుల్ వచియించెన్.

అయ్య పౌరులార! యవధారుఁడా! భిక్షు
వులకు రేఁ డతండు బుద్ధదేవుఁ
డతని కిడుఁడు మీర లన్నింటి కంటెను
నెక్కుడైన దాన మెదియొ దాని.

శ్రీ శ్రీ భిక్షు

అనఁగ రేఁడు మరలె నరిగెఁ గోమటిబిడ్డ
యెలమిఁ బ్రభున కీయ సీవి లేక
నగరమెల్ల సిగ్గునం దల వాల్చె భి
క్షుకుఁడు దాపు వనము చొఱఁగఁబాటె.

కూటికిఁ జింపిగుడ్డకును గూడఁ గొఱంబడి భూశయానయా
బోటియొకర్తులేచుచునె మ్రొక్కివిరానఁదొలంగఁబాటి సాం
ద్రాటవియే కడిందితెరయై చనఁగాఁ దనమీఁది పుట్ట మా
బాటకు సూటిగా వినరివై చెను భిక్షుకు కాల్కడం బడన్.

ఆతఁడు చేతు లెత్తి దరహాసముతో జయవెట్టి ధన్య వో
మాతరొ సీకు దీననలు! మా ప్రభుకోరిక తీర్చితంచు నా
ప్రాతపటంబునున్ శిరముపైఁ గొని బుద్ధుపదంబులందు సం
ప్రీతినిదానిఁగాన్క యొనరింపఁగఁ బోయెఁ బరంబు వీడుచున్.

ప్రతినిధి

ప్రతఃకాలమునందు నొక్కడ సతారాదుర్గ శృంగంబునం
జేతోమోదముఁ జెందగోరుచు శివాజీ మెల్లఁ గూర్చుండి యు
య్యెతావుల్ గనుచుండెనాసమయమందాచార్యుడౌరామదా
సాత్రోవం జనుచుండె జోలె కరమం దల్లల్ల నల్లాడఁగన్.

అప్పుడా శివాజి యనుకొనె నీరీతి

నేమి యీతఁ డన్నహీను భాతిఁ

దిరిపెమునకుఁ దాను దిరుగుచునున్నాఁడు

గడప యొక్కడేని విడువఁబోక.

ఎవ్వనియింట లేమికిని నించుకయేనియుఁ జోటు పుట్టదో
యెవ్వని యాజ్ఞ కడ్డ మొకయించుకయేనియు లేదో యిట్టి నే
నెవ్వని కెప్పు డవ్వలను నివ్వల బంటనో యట్టి యొజ్జకున్
వ్వరె నేటివట్టునకు వాసన వాయ దిఁకేమి చెప్పదున్.

ఎల్లిగల కడవలోపల

నీళ్ళ న్నిండ్డారఁబోసి, నిజతృష్ణను దాఁ

జెల్లరె తీర్చుకొనంగా

నుల్లంబందులను దలఁచుచుండె నితఁడహో.

౪

ప్రతినిధి

అయినం జూచెదఁగా కీ
యయవారల జోలె మెంత యర్పించినచో
వెయిమాటుల కొకమాటుగ
నయి నిండునో యంచు లోన ననుకొంచు వెసన్.

లీలం గాకితముం గలంబుఁ గొని యే లేఖంబు దా వ్రాసెనో
బాలాజీ నిటు రమ్మటంచు వడి నాహ్వానించి—‘భిక్షాశ నే
వేళన్ దుర్గము దాపుగా గురువు దా వేంచేయు నా వేళయం
దీ లేఖంబును వారిపాదములముం దీ వ్రంపుమీ’యం చనెన్.

గురు వంతఁ బాడుకొంచున్
జరుగుచుఁ బోచుండె నతని సమ్ముఖమం దెం
దటా బాటసారు లెన్నియొ
తురగంబులు బండ్లు జవముతోఁ జనుచుండెన్.

‘శంకర! యెల్లవారికి నొసంగితి విండ్లను నాకు వంకలున్
దొంకలె యిచ్చి తంబిక కడున్ జగతీభర మన్నపూర్ణతాఁ
జంకఁగొనెం జరాచరము చల్లగ నున్నది యో బికారి! య
బాంకమునుండి లాగికొని యల్లననన్ గయికొంటిబంటుగన్

గానం బీ గతిగా సమాషనమునుం గావించి మాధ్యందిన
స్నానంబుం బొనరించి దాపులకు నాచార్యుండు వేంచేయఁగ
నానందించుచు, వందనంబును సషర్యం జేసి బాలాజి, తేఁ
డానం బెట్టిన చీటి పాదములముం దర్పించె నల్లలనన్.

చూడఁగ నా కాకితమును
వేడుకపడి రామదాసు వెసఁ గైకొనియెన్
తేఁ డందు దనకు రాజ్యము
వీడును నర్పించినటులు విశదంబాయెన్.

౧౦

మఱుదినంబునందు మహిపాలుఁ గని పల్కె
రామదాసు—‘పుత్ర! రాజ్య మెల్ల
నిచ్చినందువల్ల నీకును, గయికొని
నందువల్ల నాకు, నగునదేమి?’

ఇటు లన నా శివాజి యనియెన్ ‘గురుసత్తమ! నాదు జీవితం
బిటఁ దమసేవ కిమ్ముగను నిచ్చితి’ నా విని పల్కె నా గురుం
డటు లయినం దగిల్చికొనుమా యలజోలెను జంక కింక నీ
విట కట కేఁగి బిచ్చమును నెత్తఁగ నిత్తటి రమ్ము నావుదున్.

జోలె దాల్చి శివాజి యా ప్రోలియందు
తిరిగె నిల్లిల్లు గురువుతోఁ దిరిపెమునకు
బాలు రది చూచి లోనికిఁ బాటుతెంచి
తల్లిఁ దండ్రుల చెయి గొని త్రుళ్ళిరాఁగ.

అతులైశ్వర్యరతుండు వానికిని భిక్షాన్నంబునుం గైకొనన్
వ్రత మీసంగతిచూడఁగాజలములన్ రాల్ దేలుచందంబటం
చతివల్ సిగ్గునఁజేవడంకఁగను దామర్పించుచున్ బిచ్చముల్
మతిలోనెంచిరి గొప్పవారికివి ఫలల్ వీలలంచున్ మదిన్.

ప్రతినిధి

కోటను రెండు నెన్నుదులు కొట్టిరి పొర జనావళుల్ పనుల్
పాటలు పూర్తి జేసికొని పండిరి కిన్నెరవీణ చల్లగా
మీటుచు రామదాసు వినిమీలితలోచనుడై ముదంబుతోఁ
బాటను బాడఁగాఁ దొడఁగె భక్తుల యుల్లముపల్లవింపఁగన్.

ముల్లోకంబుల నేలువాడ! తెలియంబోఁజాల నీ లీల నీ
కెల్లన్ లోటనుమాట లే దయిన నీ వెవ్వారి సర్వస్వముం
గొల్లల్ గొల్లలుగాఁగఁ గైకొనెడుకోర్కుల్ సందడింజెందగా
నుల్లంబుల్లముచెంత గ్రుమ్మరెదవోహోహోద్యమేమిప్రభూ.

ప్రాద్దుగుంకెను నపు డల్ల ప్రోలిచివర
వాకఁ గ్రుంకిడి యన్నమ్ము వండి యొజ్జ
కొంత దినియెను శిష్యుండుగూడ మిగులు
దానిలోఁ గొంతగొనెఁ బ్రసాదంబు నంత.

వలిక నవ్వచుం బలికె నిట్లు నృపాలుని గర్వమెల్లయున్
ప్రీలఁగఁజేసి దారిఁజను బిత్తుకుఁ జేసితి వేను లెంకనై
ప్రవాలితిఁ జెంత నింకఁ దమవాంఛితమెయ్యది? యేదియైననుం
బాలనముం బొనర్తు నని బొనయొసంగితి నిష్ఠ పెల్లునన్.

అనిన రామదాసు జననాథుతోఁ బల్కె
గట్టియొట్టె నీవు పెట్టుకొంటి
నాదుమాట వినుము నాపేర నాకుఁగా
మహిమ! రాజ్య మీవు మరలఁ గొనుము.

౧౯

ఓ నరపాలమాళి! విధి యుక్తిగ నిన్నును దా నుదాసతా
ధీనుని భిక్షుకప్రతినిధిం బానరించెను, నాకుఁగా మహీ
జాని విధిగ్రహింపు మిఁక సాగరనాగరరాజ్య భారముం
బూనియు రాజ్యహీనుగతిఁబొల్పుము చాలునుజాలఁజెప్పితిన్.

వెండియొకమాట యోతండ్రి వినఁగదోయి
నాదు దీవనతోపాటు నాదుశాటి
చేకొనఁగదోయి రాజపతాకగాఁగ
నిమిడియున్నది రాజార్థమెల్ల దీన.

అనినఁ దలవంచి భూధవుం డార్తి నుదుటఁ
బేరుకొన నేటియొడ్డునఁ గూరుచుండె
గొల్లపిల్లల పిల్లనఁగ్రోవు లాఁగె
నావు లిండ్లకుఁ జేరెఁ బ్రా ద్దస్తమించె.

అపుడు రామదా సనన్యమనస్కుఁడై
ప్రతిభతోడఁ బద్యరచన జేసి
శ్రుతిని మేళవించి శ్రోతపేయంబుగాఁ
గంఠ మెత్తి పాడఁగాఁ దొడంగె.

ఒడయనితో నంసారపు
నడుమను బంధించినావు నన్నును నీ వె
వ్వఁడవయ్య నాకుఁ గానం
బడకుండఁగఁ జక్క దాఁగువాడవు బలిరా!

౨౪

కథలు, గాథలు

తేడా నే భవదీయపాదుకల భూరిశ్రద్ధతోఁ దెచ్చి కొ
న్నాఁడ న్నీ పదపీఠదేశమున నున్నాఁడం బ్రభూ! సంధ్య చే
కూడ నే నీక నెంతకాలమిటులం గూర్చుండుదు? నేను నీ
వాఁడ న్నీ వికఁ బర్వులెత్తుకొనిరావా నీదురాజ్యానికిఁ. ౨౫

బ్రాహ్మ ఋఁ డు

(ఛాందోగ్య-౪ వ్రపాఠక-౪ అధ్యాయ)

అల్ల సరస్వతి యొడ్డునఁ
బెల్లుగఁ బెనవైచికొనిన పేరడవులలో
నల్లుకొను నల్ల చాయల
వెల్లువలో నస్తమించె వేవెలుఁగు వెనక

కడుపారఁగా మేసి కన్నుల నటమూసి
నట్టి ధేనువులఁ బేర్వెట్టి పిలిచి
మరలించుకొనివచ్చి మఱి గోష్ఠమునఁగట్టి
స్నానంబు లొనరించి సంధ్యవార్చి
గురుదేవుఁడగు శాతమఋషికి ముమ్మాఱు
లిమ్ముగాఁగఁ బ్రదక్షిణమ్ము చేసి
ఉటజాంగనమునందు హోమాగ్ని వెలుఁగులోఁ
గూర్చుండె ఋషిపుత్రకుల కులంబు

శూన్యము ననంతమగు మింటఁ జొచ్చి శాంతి
ధ్యానమునయందు మగ్నమైనట్టులుండఁ
బలు కుతూహలమొప్పు శిష్యుల విధానఁ
దారకలు పంక్తులుగఁ దీటి కూరుచుండె.

కథలు, గాథలు

అశ్రమంబు చకితమైపోవఁగా గురు

గౌతముండు శిష్యగణముఁ జూచి

బ్రహ్మవిద్య మీఁకుఁ బ్రవచింతు నియ్యెడ

సావధాను లగుఁ డటంచుఁ బల్కె.

* * *

అట్టితఱి గరంబునను నర్ఘ్యము నైకొని వచ్చి ముంగిలి
మెట్టి ఫలప్రసూనములు మేదినిఁ బెట్టి మునీంద్రుపాదముల్
ముట్టి సుధామృతస్వరము ముద్దులు గూర్చుఁ బికిగళంబుతో
నిట్టులు వల్కె నెల్లరకు నింపుగ బాలుఁడొకండుభక్తితో.

అయ్య బ్రహ్మవిద్యయం దభిలాషినై

దీక్షఁగొనఁగ నేగుదెంచినాఁడ

సత్యసంధ! నేఁ గుశక్షేత్రవాసిని

సత్యకాముఁ డంద్రు జనులు నన్ను.

అన విని గౌతముండు దరహాసముతోడుత వత్సలత్వముల్
పనుపడఁ బల్కె నిట్టులను: బాలక! మేలగుఁగాత! శాంతి ని
న్నెనయుత! నీదుగోత్రమదియెయ్యది? కేవలమొక్కబాపడే
కనుఁగొన బ్రహ్మవిద్య కథికారియటందురు పెద్దలందఱు.

బాలకుఁడొచ్చిచూచి భగవానుఁడ! గోత్రవిధం బెఱుంగఁగాఁ
జాల మదంబ నే నడిగి చయ్యన తే పరుదెంతు నంచొగిన్
వ్రాలి మునీంద్రుపోదముల పజ్జ ననుజ్ఞను బొంది లేచి యా
త్మాలయసీమకాతఁడు ప్రయాణమొనర్చెజవంబుతోడుతన్.

ఇరు లెనయు నడవిఁ గడఁచుచు
నెఱిఁదీసిన యేఱు దాఁటి నిద్రాముద్రా
భరితమగు నూరి దరిగాఁ
బరఁగిన తన తల్లి యింటి పంచం జొచ్చెన్.

ఇంటిలో నొంటి దివ్వియ యెసఁగుచుండ
ద్వారశాఖలఁ జేతుల నానుకొనిన
తల్లి యల్ల జబాల పుత్రకుని మూరు
కొనుచు మంగళమే? యని గ్రుచ్చి యెత్తె.

అమ్మరొ! బ్రహ్మవిద్య కడు నధ్యయనంబానరింప గౌతమున్
నమ్మి చనంగ గౌతముఁడు నాదగు గోత్రము గోరి బాఁపఁడే
చు మృధికారి దీని కనుచున్ వచియించెను గానఁ దండ్రు నా
మమ్మునుగోత్రముందెలిపిమన్నుమటంచుఁగుమారుఁడాడినన్

మహిషయిఁజూపువెట్టి యలమాతమృదుస్వర మొప్పఁబల్కెనీ
రహి: “నెల జవ్వనంబున భరంబగు లేవడిఁగుంది నేయుచున్
బహుపరిచర్యఁ గంటి నిను, భర్త్యవిహీన జబాలగర్భపున్
గుహఁబడితోయితండ్రు! యికనోఁచనుగోత్రము పేరు పేర్కొనన్”

కథలు, గాథలు

పరదినంబునఁ దపోవన కుజాగ్రములపై
బాలభానుని కాంతి ప్రజ్వరిల్లె
శిష్యులు స్నానముల్ చేసి యార్ద్రములైన
జడలు నున్నగ వీపు కడల జాతి
శుచియైన శోభయు సోయగంబగు రూపు
నుజ్వలంబగు మేను లొప్పుచుండ
మంచుచే నిగనిగమంచుఁ గ్రాలు వెలుంగు
కళికలో నదృక్తి కలిమి బలిమిఁ
గాఱు కన్నీటిచేతను గడఁగఁబడిన
పున్నెముల ప్రోవులో యన ముద్దుగాఁగఁ
గూరుచుండిరి శౌతమగురువు చుట్టు
నిండఁ బెరిగిన ముది మృరి నీడలందు.

అలి యుంకారముతో జల
కల తానముతో విహంగ కాకలితోడన్
మిలితమయి సామగానము
విలసిల్లెన్ శిష్యకంఠవేణువులందున్.

అపుడు సత్యకాముఁ డరుదెంచి డగ్గటి
ముని పదద్వయంబు ముందు వ్రాలి
నిలిచియుండునంత నిర్మలప్రేమ నా
శీర్షదించి ముని వచించె నిట్లు

౧౪

నాయనా సుదర్శనా! నీదు గోత్రంపు
నామధేయ మేమి నాఁగ నతఁడు
వంచు తలను నెత్తి భగవానుఁడా! గోత్ర
మెఱుఁగఁజాలనయితి నిద్ది యనుచు.

తహతహ నేఁగుచేఁగుచునె తల్లిని గోరితి, నామె వల్కె నీ
రహిః! నెలజవ్వనంబున భరంబగు లేవడిఁ గుంది, చేయుచున్
బహుపరిచర్యఁ, గంటి నిను, భర్తృవిహీన జబాల గర్భపున్
గుహఁబడితోయితండ్రి! యికనో చనుగోత్రము పేరు పేర్కొనన్

అల్ల వార్త విన్నయంత రహస్యాలు
గడలుకొనఁగ శిష్యగణము రేఁగె
పెద్దతేనెపెరకు బెడ్డలు గిరవాటు
వెట్ట రేఁగు నీఁగలట్టువోలె.

కొందఱు చీచీ యని రిం
కొందఱు కడుఁ బకలఁబడిరి కొందరు లజ్జం
బొందని యనార్యు గర్వము
నిందించిరి యందఱుం గొనిరి విస్మయమున్.

అంత గౌతమముని లేచి యల్ల బాలు
నెత్తుకొని బిగ్గఁగౌఁగిట నిట్టు లనియె
సత్యకులజాతుఁడవు ద్విజసత్తముఁడవు
అవుర! యబ్రాహ్మణుఁడవు నీవా తలంప?

౧౫

మస్తక విక్రయము

(మహావ స్త్వవదానమునుండి)

కోసలాధిపతికిఁ గుతలంబులోపల
పాటి యన్నమాట నీటిమూట
అతఁడు పిన్నవారి నారయఁ దలి దండ్రడి
యేమి లేనివారి కిల్లుముల్లె.

అతని కథవించుఁ గాశీ
పతి కోసలు నన్ను మించువానిగ లోకుల్
నుతియించు వారటే? యని
మతి నభిమానంబుతోడ మండుచుఁ జచ్చున్.

ఎవ్వనిగదై నా దిగువనే యగునో యలవాని దానమే
యెవ్వరికేనియింత యగునే? దయ దబ్బఱి యీవి బాంకహా
యివ్వి మనంబునం గనిన నెంతయుఁ గల్గి యిదెల్లఁ గేవలం
బవ్విధుఁ డేననంగ హృదయంబునఁ బెంచిన మచ్చరంబుసూ.

సేనాపతీ! కృపాణముఁ
బూనుము సైన్యంబు నెల్లఁ బూచుము బళిరే
తానాయ దానకర్ణుడు!

వానికి నాపైని నెంత వాత్సల్యంబో!

* * *

కోసలరాజు యుద్ధమునఁ గోల్పడి రాజ్యము వీడనాడి యా
వానముఁబాసి పేరడవి పాలయిపోయెను గాశిరాజు సిం
హాసన మెక్కి సభ్యులను నారసి యెవ్వఁడు లక్ష్మీగాచుకో
వాసిగలాఁడో వాఁడె తగువాఁ డల దాతృత కంచు నవ్వి నన్.

అందఱు తేనిమాట విని యక్కట దారుణరాహు వెంతయుం
జందురుఁగూడ మ్రింగు సిరి చాల బలీయుని బాహు వొక్కటే
పొందఁగఁ జూచుఁగాని కనఁబోవదు ధర్మపుమోము మే మిటిం
దందులఁదండ్రఁగోల్పడితి మంచును ఘోషిలి రొక్క పెట్టునన్.

ఏరు జగద్బంధువు ల
వ్వారికి నెవ్వారు రిపులొ వారల వదనం
బారయఁగా రాదంచును
బోరనఁ బదిదెసలుఁగూడ బోరు కలంగెన్.

వించుఁ గాశిరాజు వెనఁ గోపముం జెంది
యేల నగరమందు నింత చింత?
ఏను లేనటే? యిఁ కెవ్వరికోస మీ
యెల్లలోక మకట యెడ్చిచచ్చు?

ఓడియు నన్నును గెలుచునో టతఁ డక్కట శత్రుశేషముల్
కూడవటంచు శాస్త్రములు ఘోషిలునో యయమాత్యవర్య! యె
వ్వఁ డల కోసలాధిపునిఁ బట్టి యొసంగునో యట్టివానికిన్
మాడలుమాఁడు వేలుబహుమానమటంచును జాటఁబంపుమా!

కథలు, గాథలు

అనిన రాద్ధూత లల్ల రాజ్యంబునందు
వేసవేల్మార్లు డప్పలు వేసి రిటులు :
“కోసలాధిపునిం బట్టుకొన్నవాఁడు
మూఁడువేల్మార్డలం గొనువాఁ డొహోహో”

* * *

మాసిన చీరతోడఁ గనుమాలపు వేసముతోడఁ గాననా
వాసమునందుఁ గ్రుమ్మరిలువానిని గోసలదేశ నాయకుఁ
డాసి యొకానొకం డొకదినంబున నో వనవాసి మార్గమా
కోసలపత్తనంబునకుఁ గొంచెము నాకు వచింపవే యనెన్.

విని కోసలజనపతి యో
యనఘా! యది పాడుదేశ మటువోవంగాఁ
బనియేమి పొసఁగినది నీ
కని యడిగిన బాటసారి యనెఁ దా నిటులన్.

కోమటి నేను వర్తకముకోసము వారిధిఁ బోవుచుండ నన్
బాముల ముంచి నాదయిన నావ మునింగినదయ్య నే నిటు
మోమున వాడవాడఁ బడి ముష్టిని నెత్తఁగఁబోదుఁ? గోసల
స్వామి మహావదాన్యుఁ డని పల్కఁగ వింటిని నింటనింటనున్.

విని రాకొమరుడు చిటునగ
వొనరఁగఁ గన్నీటి నాఁగి యొక్కింత మనం
బున నాలోచించియుఁ దా
ననియెను నిట్టూర్పు చిట్టు లాతనితోడన్.

శోకంబు క్రమ్ముకొనఁగా
వ్యాకులపడి దవులనుండి వచ్చితి పాంథా!
నీకోరిక నిక్కముగాఁ
జేకూరును దాని దారి జెప్పెద రమ్మా!

* * *

కాశీరాజు సభాంతరాళమునఁ జక్కం బొల్పె నంతన్ జటా
రాశిం దాల్చినవాఁడొకం డచటికిన్ రాఁజూచి తేఁడోయి నీ
దేశం బేయది? యేల వచ్చితి వనన్ దీవించి నేఁ గోసలా
ధీశుండన్ ననుఁ బట్టనిచ్చెడు ధనం బిం డల్ల బేహారికిన్.

అనఁగ నాశ్చర్యమైపోయె నందఱకును
అంగజాలెల కన్నుల నశ్రు లుబికె
కాశిపతి కొంత సేపు నో ర్కదపలేక
యెట్టకేలకు నగుచుఁ దా నిట్టులనియె.

కథలు, గాథలు

చచ్చియు నన్నును గెలువఁజాలిన చాతురి చూపఁగల్గె నీ
సచ్చరితంబు నీ యశముఁ జాటఁగఁ బంచెద నేటి యాజిహ్నఁ
జచ్చితి నేను క్రమ్మట నొసంగితి రాజ్యము దానితో మన
స్పిచ్చితి నన్ను నేలుకొనుమీ యిఁకఁ గోసలదేశనాయకా !

చినుఁగు పాతల వనవాసిఁ జేర్చుకొనియె
గాళికారాజు ముత్యాల గద్దెమీఁద
మలినశిరమునఁ దనచేత మకుట ముంచె
బురజనుల ధన్యవాదముల్ బోరుకలఁగె.

౧౯

పూ జా రి

(అవదానశతకము)

మాయామానవుడై న బుద్ధుపదముల్ మన్నించి తద్గూళి చే
దోయింగైకొనిపోయి తోటనిడి యెంతో యత్నముంజేసి యా
యాయాశిల్పులఁగూర్చిముచ్చటలుమ్రోయఁగొని సారంబిలన్
ఘాయంబైచన బింబిసారుఁ డెలమిం గట్టించె స్తూపం భాగిన్.

వ్యాజములేనిభక్తి యలరారఁగఁ జల్వమడుంగు దాల్చుచున్
బూజలుచెక్కుపాత్రమునఁ బూలు దళంబులుఁగొంచువచ్చిపే
రోజను మేల్మీప్రమ్మిదల నుంచుచు నుందురు దీపమాల యా
రాజవధూటియున్ మఱియు రాజకుమారియు దానిముంగలన్

* * *

అట్టిఁడు బింబిసారుని యనంతరమందు నజాతశత్రుఁడన్
పట్టి నృపాసనంబునకు వచ్చినయంతనె తండ్రి ధర్మముల్
పట్టిపలార్చి రక్తనదులం బడ్రదోసెను బౌద్ధశాస్త్రముల్
కట్టలుగట్టి యజ్ఞశిఖఁ గాలెను గట్టడిసేసె నిట్టులన్: 3

కథలు, గాథలు

వేదములును తేండ్లు విప్రులునుం దక్కఁ

దగరు పూజ కెవరు ధరణిలోన

ఇద్ది శాసనం బి దేమరఁ బోకుఁడీ!

అట్టులేని వచ్చు నవలఁ జేటు.

ఒక్క శరద్దినాంతమున నోయ్యన స్నానము చేసి పూవులం
దక్కిన ద్రవ్యజాతమును దామరపాకునఁ గట్టి ప్రమ్మిదలో
చిక్కని తట్టఁబెట్టుకొని శ్రీమతి నాఁబడు దాసివచ్చి తా
నొక్కడ నిల్చె రాణిపదయుగ్మముకేసి కరంబు గాంచుచున్.

పూలంగాంచి వడంకి రాణి యనియెం బూజాపురస్కారముల్
చాలుం జాలును స్తుతపమందు నెవరే నన్నద్ధలై యున్నచో
శూలారోపణమో వివాసనమొ యంచుం జాటరే తొల్లి నీ
వేలా యీ విషయంబున్ మఱచినావే శ్రీమతి నావుడున్.

శ్రీమతి యంత రాడ్వధువుచెంతల కేఁగుడు నామె యప్పుడే
హేమపు దర్పణం బెదుట నెత్తుచుఁ బాపటఁజెందిరంబునున్
బ్రాముచు దువ్వుకొంచునొకవంకనుశ్రీమతిఁజూచెఁ,జూపుతో
బ్రామెడుచెందిరంబు చనెఁబాపట వంకరవోయె నెంతయున్.

ఓసి తెల్విమాలు దాసరి యెంతటి
 తెగువచేతఁ బూలు తెచ్చినావె
 ఏఁగు మింక నెవ్వ రెక్కడఁజూతురో
 అరుగు మరుగు మంచు నామె యనియె.

శుక్ల యన్న రాజసుత సంజవెలుఁగులో
 గూఁటిచివరఁ జక్కఁ గూరుచుండి
 గ్రంథపఠన మొంటి గావించుచును దాని
 గాంచి నేల పుస్తకంబు వైచి.

ఇపుడు తేనియాన యెవ్వరెఱుంగరు?
 ఇట్లు చావుమీఁది కేల దూఁక?
 పిచ్చిదాన! చాలు హెచ్చైన చేతలు
 అంచుఁ జెప్పెఁ గడు రహస్యముగను.

శ్రీమతి యర్ఘ్యసాత్రమును జేకొని యింటికి నింటికేఁగి యో
 భామినులార యా ప్రభువు వారల పూజకు వేళయాయె మీ
 రీమెయి నుంటిరేల యని హెచ్చరికించినఁ గొంద అందులన్
 శ్రీమతిఁ గాంచుచున్ భయముఁ జెందిరి కొందఱుతిట్టిరేపునన్.

శ్రావస్తీపురధౌతసాధములపై సాయంతనాలోకముల్
 చేవల్నించెను దారు లన్నియుఁ దమోలీనంబులైపోయె నే
 త్రోవన్ సందడియుం బ్రచారమునుదోడ్తోఁ దగ్గఁ బ్రాచీనదిగ్
 దేవాగారమునందుదివ్వెవెలుఁగొందెఁమ్రోగెఘంటాధ్వనుల్

కథలు, గాథలు

దమణమీతెను శరద్రజని చీకటుల నా
కాశంబుమీఁద నక్షత్రసమితి
మ్రోఁగె సింగపుమోము మోసాలయందు దీ
ర్ఘముగా నభంగశృంగముల గములు
పాడఁగాఁబూనిరి వందిమాగధులు సం
ధ్యాకాలయోగ్యముల్ దండకములు
అఱచిచెప్పిరి లెస్స ద్వారపాలకులు పే
రోలగం బది యంత మొందె నంచు

మేడపై నున్న ప్రహరులు మిఱిచి చూచి
యప్పడొండొండ ననుకొని రల్ల స్తూప
మూలమునయందుఁ బంక్తులై క్రాలుచున్న
వేమి? యవి దివ్యేలా? యవియే యటంచు.

ఆ యుద్యానములోని కంతటఁ దలఁ ద్తాయత్తులై శ్రీమతి
డాయంగాఁజని కత్తిదూసి చెడుదానా! యేల యారాత్రికం
బీయంబూనెదు? చత్తువే యెవతవే యీ వన్న నే శ్రీమతి
నాయుద్యోగము బుద్ధదేవునకును దాన్యం బనెం జల్లఁగన్.
నాఁడు రక్తధార యోడెను శిలమీఁద
నాఁటిరేయితోడఁ దోటలోన
స్తూపమూలమందుఁ దుది దివ్య వెలుఁగది
ఆటిపోయె దారి మాటిపోయె.

౧౫

అ వి సా ర ము

(బోధిసత్త్వావవాన కల్పలత)

తొల్లి మధురలోని తెల్లని ప్రాకార
తటము ముందు భూమితలమునందు
ఒడలు మఱచి పండె నుపగుప్తుఁ డనియెడు
శ్రమణకుండు లోకసన్నతుండు.

అల్ల పురి నెల్ల దీపంబు లాటిపోయె
మూలముట్టుగఁ దలుపులు మూయఁబడియెఁ
గప్పఁబడియెను శ్రావణకాలమేఘ
సముదయంబులచేత నక్షత్రసమితి.

అప్పుడొక యందె రవ్వలు
రవ్వలు పొదిగినది మిగుల రవ్వయు రట్టున్
గుప్ప చుపగుప్తుగుండెల
చిప్పలకుం దాఁకె నతఁడు చివ్వున లేచెన్.

కథలు, గాథలు

బంగారుపసిమికి శృంగార మెడఁగూర్చు
మేన నల్లని చీర మేళవించి
చందురమామపై జలదంబు శకలంబు
పొలుపున మోముపై ముసుఁగు గప్పి
చేదీవ నిండాఁ జిగిరించెనో యన.
దళములు విచ్చుపూవులును దాల్చి
అవయవంబుల కొక్క యర్థంబు దెలిపెడు
లాగున నగల నలంకరించి

నగరనటి హేమకటి విటనవ్యరాగ
మత్త వాసవదత్త తా మరులు బూని
యభిసరింపంగఁ బోవుచు నాత్మపాద
మచట నతనికిఁ దవులఁగా నాఁగిపోయి.

తా నది రాయి గీచి కనె ధారుణియందులఁ గూరుచున్న య
వ్వాని ముఖారవిందమును వాని కనుంగవఁ జిందు నందమున్
వాని యనంత కాంతియును వాని నిరంతరమైన శాంతియున్
వానిమెఱుంగుప్రాయమును వానిబెడంగులెసంగుకాయమున్.

వాసవదత్త యాఁదలను వాల్చి యలంతిగఁ బల్కె నిట్లు నా
దోసము గావు మో విమలతోయజలోచన ! చిత్తగించి మా
వాసము చేరునూ! కఠినభాగము లీ యుపలప్రదేశముల్
నీ సుకుమారమూర్తి శయనింపగఁ గొఙ్ఙఁగిపూల సెజ్జలే? ౬

అది యిటు లాడినంతఁ గరుణాకరుఁ డాతఁడు పల్కె సుందరీ
యిది తఱిగాదు నాకు నిటులేడకుఁబోదువో పొమ్ము! నాకు నొ
క్కదను తటస్థమాను గుటిలాలక! యప్పుడు మర్వఁబోక నీ
సదననికుంజపుంజముల సన్నిధికిఁ విధిగాఁగ వచ్చెదన్.

జడివాన గుఱిసెఁ బడఁతుక
జడిసెన్ వాయువునఁ బ్రలయశంఖము మ్రోఁగెన్
బిడుగులు మిన్నులమీఁదం
బొడవయి కడు నట్టహాసముం బొనరించెన్.

* * *

నాఁటి కింకను నేఁడాది దాటలేదు
తలపడె వసంత మల దారితలలఁ జెట్లు
మొగ్గదొడిగె దివాణపుఁ బూలతోటఁ
బొగడ కలిగొట్టు రేరాణి పూలు విచ్చె.

దూరమునుండి మంద్రమగు ధోరణి గాలిని వేణుగాన మే
పారెను నెల్లరున్ మధువనాంతరమందు సుమోత్సవంబుకై
వారిని వీరినిం బిలువఁ బంపుచుఁ బోయిరి శూన్యపత్తనా
కారముచూచికావలయుఁగల్వలరాయఁడునవ్వెబక్కునన్.

కథలు, గాథలు

ఎవ్వరు లేని మార్గమున నెంతయు వెన్నెల నెవ్వెలుంగునన్
బువ్విలుకాని బోలు యతిపుంగవుఁ డేఁగుచునుండేఁగోయిలల్
క్రొవ్విరి చెట్లపైఁ గొసరి కూసెను వానికి నేఁడు వచ్చెనో
సవ్వడి సేసికొంచు నభిసారపురాత్రి యెవం డెఱింగెడిన్ ?

నగరంబు నెల్లి దాఁటియు
నగడితయును దాఁటిపోయి యామ్రవణమునన్
నెగడు తరుచ్ఛాయంబున
నిగనిగ లాడుచు నతండు నిలువంబడియెన్.

అతని కాలిముందు నతివ యొక్కర్తుక
పాడు తెగులుచేత బాడెలుపడి
క్రుళ్లుమేనితోడఁ గుక్కియై పడియుండె
మసిని జల్లినటులు మచ్చలెనసి.

అంటిన ముట్టిన రోగం
బంటెడు నలదాని క్రుళ్లు నంగంబు ప్రజల్
కంటకును భయము చెందుచు
వెంటనె వినమట్లు పాటవేసిరి బయటన్.

అచటఁ గూరుచుండి యతివరుం డవశమా
దాని తలను జేర్చెఁ దనదు తొడను
ఎందు పెదవులందు నిడె నీరు చల్లని
చందనంబురాచెఁ జానమేన

౧౫

జరజర మొగ్గలు రాలెన్
గురుకురు మని గోకిలాళి కూసెం దరులన్
నెఱతెఱపి వెన్నెలలచే
భరితం బైపోయి రేయి బ్రమసి మదించెన్.

‘ఈసమయంబునందుఁదమ రెవ్వరు నాపయిఁ ప్రేమఁబూనివేం
చేసితిరో దయామయులు చెప్ప’ డటంచును నాతిపల్కె స
న్న్యాసియు-‘నేఁటిరేయి యదనైనది నాఁడు వచించినట్టు లో.
పాసవద త్త! గావునను వచ్చితి’నంచనియెన్ గృహమతిన్ ౧౭.

ఋణవిమోచనము

(మహావైష్ణవదానము)

ఓరీ నిద్దురబోవుచుండితిరొ మీ రున్నారొ చన్నారొ వి
న్నారొ యింకను లేదొ నాదగు ఖజానాలోనె చౌర్యంబహా
మీరల్ దొంగనుబట్టి యీయనియెడన్ మీ మీతలల్ నిల్వవీ
వారంబందుల నంచు నారెకులతో వాక్రుచ్చె రా జుగ్గుడై.

దానితోఁ దలార్లు దారులు దొంకలు
మిట్టు బల్లములును వట్టు బ్ర్ర
లిండ్లు గండ్లు లోని వెల్లియు గాలించి
మరలుచుండె దొంగ దొరక కునికి.

నగరము వెలుపట నొక జీ
ర్ణగృహంబున నొకఁడు నిద్దురం బడియుండన్
'వగ నిదుర; వీడె మ్రు'చ్చని
వగవక తలవరులు వాని బంధించి రొగిన్.

వాఁడొక పెద్ద వర్తకుఁడు పానిది తక్షణిలాపురంబు పే
రాడఁగ వజ్రసేను, డతఁ డశ్వములం గొనివచ్చెఁ గాశికిం
దోడ నె సొత్తు సంతయును దొంగలు దోచిరి దాన రిక్తుడై
పాడు గృహోదరంబునను బండె నిఁ కింటికిఁ బోవ నెంచుచున్.

వానిఁ దలార్లు పట్టుకొని వచ్చుచునుండఁగ మేడపై గవా
క్షాన వసించి యొక్కకలఁ గన్నటులం బధికప్రవాహమున్
మానముగా విలోకన మొనర్చుచు శ్యామయటన్న పూర్ణచం
ద్రానన కాశిరాజసుత యల్ల స నుల్ల మదెల్ల ఝల్లనన్.

అమ్మక చెల్లి! నవ్యకుసుమాంబకు వీనిని దొంగవానిగా
నమ్మి తలార్లి దే చెఱకు నడ్పుచు నుండిరి నెచ్చెలీ సము
ద్రమ్మయిపోయె నామనసు దబ్బున నీ వటులేఁగి 'యీ కుటీ
రమ్మున కల్ల దొంగఁ గొని రం'డని వారలతోడఁ జెప్పవే.

శ్యామ యను మంత్రరాజం.

బామూహగ్రముగఁ జెవులయందున సోకన్

స్వామి భటావళి మేనులు.

రోమాంచిత మాయఁ బోయె రుషయు నొకింతన్.

కాశిరాజు కుమారిక క్రాలుచున్న

మేడనడిమికి నాశైకుల్ మెట్టి రంత

వారివెనుకను దలవంచి వచ్చె వజ్ర

సేనుఁ డాలోహితకపోలసీముఁ డగుచు.

౮

కథలు, గాథలు

‘కానితటిలోన దగనట్టి వానిమీఁదఁ
గడు నయాచితముగఁ దమ కరుణ దొరలె
వీ మిపుడు రాజసన్నిధి కేఁగవలయు
నమ్మ! సెల’వంచు నారెకు లనిరి పెలుచ.

అప్పుడు వ్రజసేనుఁడు రయమ్మున నెమ్మొగ మెత్తి సుందరీ !
తప్పెఱుఁగన్, దలారులకుఁ దక్కిన నన్ జెఱసాలలోని కీ
చొప్పునఁ బోవనీక యిటఁ జుల్కన చేయుట నీకు లీలయా?
గొప్పయ? కౌతుకంబ? సమకూర్చితి బన్నముపైని బన్నమున్.

అతఁ డిటు లాడినంతటను శ్యామయు నిట్లనె నక్కటక్కటా
కుతుకమె? లీలయే? యిదియు గొప్పయె? నామెయి మేల్మి
పెన్నగల్

శతము లొసంగి నీ యినుపసంకెలల్ గొనుదాన నో గుణా
న్విత! వినుమోయి! బన్న మిది నీయది కాదిక నాది చూచితే.

ఈ కరణిఁ బల్కినంతట రాకొమారి
పక్షులములగు రెండు రెప్పలును దడిసె
అల్ల పొరుగుారివాని దేహంబునుండి
బన్నముం గడ్డి పాఱంగవయిచుకరణి.

‘నా నగల నన్నింటిం గొని నగరపాలు
రార! యీతని విడువుఁ డం’ చనియె శ్యామ
‘ఇది యసాధ్యంబు; తేనికి నెవని తలయొ
గొనక కిను కాఁగ’ దని రారెకులు బిరాన.

౧౩

తలవరు లిట్లు పల్కుదును దామరసానన వారిచేతులన్
బలువిడిఁ బట్టుకొం 'చిదిగొ బొటులుగా! పరదేశి నీతనిన్
నిలుపుఁడు రెండు రేలు కరుణింపుఁడు చాలునుమీకు నెంతయో
బలియునుబున్నె మం'చనియె'వల్లె'యటం చనిరల్లయామికుల్.

మఱునాఁడు తెల్లవాతెడు
తఱి దీపము చేతఁ బూని తరుణీమణి యా
చెఱసాల యినుపతలుపులఁ
దెఱచుచు లోనికిని జనియె దేవతవోలెన్.

అలవజ్రసేనుఁ 'డింకం
దెలవాఱును బ్రాణములను దీయుదు రంచున్
మెల మెల్ల నిష్టదైవం
బుల నెదఁ దలఁచుచును బ్రాద్ద పుచ్చుచు నుండెన్.

ఎలమి రాజసుతాకటాక్షేంగితమున
వజ్రసేనుని సంకెలల్ భటుఁడు విప్పె
వజ్రసేనుండు విస్మయవశతఁ జూచె
పుల్లపద్మంబువంటి రాట్పుత్రిమోము.

'కర్మ మది కట్టి కుడిపింపఁగాను బంపఁ
గవిసి బెదరింపవచ్చు నీ కాళరాత్రి
శేషమున వేగు జుక్కను జేతఁదాల్చి
వచ్చు నుషవో మ తెవతవో వనరుహాక్షి!

౧౮

కథలు, గాథలు

చచ్చెడి వానికిఁ బ్రాణమ
విచ్చోటికి ముక్తి నొక్కయంత దయకు నీ
ప్పచ్చర మీ పాడూరన్
లచ్చివి దయ వం చెదం దలంచెద నిన్నున్.'

అనియిటులాడినంతటను 'జౌను దయామయినే' యటంచు న
వ్వనిత వికావిక న్నగియె బంధనశాల సమస్తమున్ భయం
బునను వడంకె భూమిధవుపుత్రిక న వ్వది వెఱినవ్వగాఁ
జనిచని యేడ్పులో దిగియె జవ్వని యంతట నూటడిల్లుచున్.

'ఈ యూరం గల గట్టిరాలగుమిలో నీ శ్యామనుం బోల నే
రాయుం గల్గునె!' యంచు వాని కరవర్ణం బాత్మహస్తంబుతో
రాయం గైకొనివెంటఁ బెట్టుకొని కారాదేశమున్ దాటుచుం
బోయెం దోడ నుషోదయంబు వరణాపూరంబుపైఁగన్పడెన్.

రేవునందున సిద్ధమై నావ యుండె
దాని యంచునఁ గాలెవ్విటి తరుణి యెక్కి
భద్రముగ నాల్గుదిక్కులు పాటఁజూచి
నిక్కి నిలుచుండి సరదేశి నెక్కుమనియె.

నావుడు నాతఁ డెక్కెఁ దదనంతరమందున నాతి పల్కె 'నో
జీవనదైవమా! వెనుక చింతలు ముందటిచింతలుం దిగం
ద్రాపుచు నీదువెంట ననురక్తిని నొక్క ప్రవాహమందు నే
నీ విధిఁ దేలిపోతి నను నీ విషయంబు మరాకు మెన్నఁడున్.'

అంతట నోడవారు తెర లన్నియు విప్పిరి నావ యప్పువా
హాంతరమందులం బడియె నన్వల నన్వరణా తరంగిణీ
ప్రాంతవనాంతరాశముల పక్షులపాటలు తేనెయాటలై
సంతతమున్ వినంబడియెఁ జల్లనిగాలులు సోకె మేనికిన్.

అప్పుడు వ్రజసేనుఁ డల యంగన మోమును నాత్మవక్షమం
దొప్పుగఁ జేర్చికొం చనియె నో చెలి యెంత ధనం బాసంగి నీ
విప్పురుగూరివాని చెట యీఁగఁగఁజేసితి వీ దరిదుఁ డెం
తప్పును దీర్చికోవలయు? సంతయుఁ జెప్పు మీకో దయావతి!

ఈమెయిఁ బలికిన యంతటఁ
ప్రేముడిచేఁ గాఁగిలింత విగిసికొనంగా
'ఆ మాట యిప్పుడు కా'దని
భామామణి పలికె నొక పరువిడఁ దొడఁగెన్.

నడినెత్తిపైని సూర్యుఁడు
విడిసెం బల్లియలలోని పెలఁదులు శుద్ధిం
బడయుచు బిందెలు గైకొని
తడిబట్టలతోడఁ జనిరి దారిం గనుచున్.

ప్రొద్దుటిపూటసంతయయిపోయెదటద్వయమందుసందడుల్
రద్దుగనాయె నెంతయును గ్రామపథంబు మనుష్య హీనమై
సద్దుమడంగె నావికులు స్నానము చేసి భుజింప నావనున్
బెద్దవటంబు రేవునను నిల్పిరి నీడలు మీఁదఁ బర్వఁగన్. ౨౮

కథలు, గాథలు

తోటలందున నీడలు దీటుకొనియె
నలసతం జెందియున్న విహంగమముల
యారవంబులు కాకా రవాంతరములు
వింద మనినను నేయెడ వినఁగరావు.

పంటచేల పరీమళం బంటుకొనిన
గాలి యల శ్యామముసుఁగును గడగఁద్రోసె
ప్రణయవేగభరంబునఁ బరవశయగు
శ్యామచెవిలోనఁ బరదేశి యనియె నిటులు:

కలికి ఊణికంబులైన శృంఖలలఁ బాపి
కట్టితివి తీయరాని శృంఖలలు నాకు
ఎట్టు సాధించితిో? నీదు ఋణ మదెల్ల
వడ్డితోఁ దీర్తు జెప్పు మా వార్తలెల్ల.

ఈమెయిఁ బలికిన యంతటఁ
ప్రేముడిచేఁ గౌఁగిలింత బిగిసికొనంగా
నామాట యిపుడు కా దని
భామామణి పలికె నొక పరుగిడఁ దొడఁగెన్.

మైడి త్రాడులు వెలుఁగు చాఁపలను ముడిచి
వేవెలుఁగు టోడ యస్త్రాది రేవుఁ జేరె
నొడ్డులకు నానుకొనియున్న యుపవనముల
చల్లగాలులు నావ కల్లల్లఁ దగితె

చేతి చంద్రుండు చనుచుండె శాంతమైన
నీట వెన్నెల నిడుదయై నిగనిగమనె
చెట్లసాదుల చీకటుల్ ఝల్లిరొదల
వడకఁ దొడఁగెను వీణతీవల విధాన.

ఆమెడ దీప మార్చి యలయంగన చల్లనిగాలి కల్ల వా
తాయనమందుల న్నిలిచి యాయతకేశకలాప మా విదే
శీయుని వక్షమందులను చీకటియేటయి పాటుచుండఁగాఁ
జేయుచు వానిమూపునను జేయిడి యిట్లనె మెల్లమెల్లగన్.

నీకొఱ కే నొనర్చినది నిక్కము కష్టము చాలఁగష్ట మా
నా కడుఁ గష్ట మా పనిని నట్టులు చేయుటకంటెఁ జెప్పటల్
నాకును జాలఁ గష్ట మయినన్ వచియించెద సంగ్రహంబుగా
నా కత నీవు విన్నపయి స్వాంతమునుండి తొలంచివైపుమా!

ఉత్తీయుండను రాచకుర్రఁ డొకఁ డెంతో ప్రేమహాలామదో
నృత్తుండై నను నేడిపించు నతఁ డీ నా కోర్కీచే జౌర్యమున్
నెత్తినదాల్చుచుఁ బ్రాణ మిచ్చెనిటుల న్నీకోసమేఁ జేయుటం
జిత్తంబందున నాకు గౌరవముగాఁ జింతింతు సర్వోత్తమా!

కలువల రాయఁడు క్రుంకెను
బలుపులుఁగుల నిదుర నెత్తిపయిఁ దాల్చుచొగిన్
జలనంబును శబ్దంబును
నలఁతియు లేకుండె నప్పు డడవి యదెల్లన్.

కథలు, గాథలు

అల్లన వజ్రసేనుకర మంగన పెంగటినుండి జాతె నా
యల్లక మప్పు డా యుభయులందున మూగదిమైవసిం చెదాఁ
బల్లక వజ్రసేనుఁ డొక ప్రస్తరమా యనిపించె శ్యామ యా
వల్లభు కౌఁగిలింతఁ చెగి వాని పందంబులవ్రాలఁ దీవనాన్.

శ్యామ తటాలున న్నెగసి యాతని జానువులాత్మభాహులన్
దామెనకట్టి యిట్లనియె 'నాదగు పాపము చూచి బ్రహ్మ తా
నేమెయి శిక్షయేని విధియించుత దాని భరింతుఁగాని నా
స్వామికి నీకుఁగాను నెది సల్పితిన్' యది నీవు సైపుమా.'

అనవుడు నాత్మజానువుల నాతఁడు వెన్కకులాగి రాచకూఁ
తును గని'నాదు ప్రాణములతోఁ బని యే మది కల్గె నీకు? నీ
ఘనమగు పాతకంబు వెలఁగట్టి కటా యుసురుల్ గ్రహించినా
మనికి సమస్త మెప్పటికి మైల యొనర్చితి వేమి చెప్పుదున్?

ఓసి విశాచి నా యెఱుక నొందక చేసితి విట్లు నాదు ని
శ్వాసము నీకుఁ జాల ఋణపడ్డది నా కొక రెప్పపాటునున్
పాసికిఁ గా దిఁకంచుఁ గఠినంబుగ నాచి వచించి నొకనుం
బొసి తటాలునం జనియెఁ బాదములేగిన చొప్పునన్ వనిన్.

ఇడిన పాదముక్కింద నెండుటాకుల మర
మరలచే నలవనీ మహి చలించె
వాయు ప్రసారంబు వనతలంబున లేమి
గుల్మగంధంబులు గుట్టబడియె

చీకిరి బాకిరి ప్రాకిన కొమ్మలు

తమముచే వికృతరూపములు దాల్చె
పోవల దనునట్లు త్రోవ లన్నియు మూసి
యల్లిబిల్లిగఁ దీవ లల్లుకొనియె

తాను వచ్చిన దారియు ధరణిఁ గలసె
బడలి కూర్చుండె నచట నా బాటసారి
వాని వెనుక నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్న యట్టి వా రెవరు చెపుమ?

గుప్పిలి బట్టి యాతఁ డలికుంతల నిష్ఠుల చూడ్కిఁ జూచి నీ
విప్పటికేని న నివిడిచి యేఁగవుగా యని గర్జిలంగ నా
కప్పురగంది మించుగతిగాఁ జనుదెంచుచుఁ గొండవాగునం
దెప్పలు దేల్చు పెందరఁగతీరున నాతని నావరించుచున్.

జిలిబిలి పలుకుల బిగికొఁ
గిళులన్ ముద్దులను నలఁతి గిలిగింతల నూ
ర్పులను జెమర్పులను వగ
ర్పుల నల చెలికాని ముంచి మోహముతోడన్.

నిన్నున్ వీడను నిన్ను వీడ ననుచున్ వేమాటుభాషించుచున్
నన్నున్ వీడకు నేను నీకొఱ కొగిన్ గావించు పాపంబునున్
మన్నింపంగను జూడు కానియెడలన్ నన్నుం దెగంజూచియీ
యన్నాయంబునుసున్న జుట్టుమనుచున్ యాచించెన త్యాగ్యమై

కథలు, గాథలు

వేలకొలంది భూమిఁగల వేళ్లు వడంకెను జీఁకటుల్ భయో
ద్వేలత గ్రుడ్డిగా ననుభవించెను సంతిమయాచనా స్వరం
బాలిగ నూర్పుల న్నలిఁగి యాఁగె ననంతరమందు నెవ్వరో
నేలపయిన్ వడిం బడిన నిఘ్నర శబ్ద మెసంగె ముంగలన్.

వజ్రసేనుండు చొఱరాని వనమునుండి
క్రచ్చఱం గ్రమ్మరిలి వేగ వచ్చునరికి
గంగయొడ్డున నీశ్వరాగార శిఖర
మరుణకాంతుల నిగనిగ లాడఁ దొడగె.

వజ్రసేనుండు తా వెరివానివోలె
వీటియొడ్డున నొక్కపురేవ్వి లేని
యిసుక దిన్నెలయందున నెల్లప్రాద్దు
గడఁపె మాటాడకుండ నొక్కఁడును నెల్లొ.

అల్లి మధ్యాహ్న భాస్కరుం డగ్నికశల
నతని మోఁదెను జలకుంభహస్తాలెన
పల్లెవెలఁదుక 'లో యిల్లు బట్టనట్టి
పిల్లఁడా! ర'మ్మటంచును బిలిచి రతని.

దప్పికచేత నాలుకయుఁ దాలుయుగంబును నెండిపోవుచు
న్నప్పటి కాతఁ డెట్టెదుట హస్తముచేరువ గంగపాటు చు
న్నప్పటి కొక్కబిందువును నైనను ముట్టఁడు; లేతవెన్నెలలో
గప్పెను నంకపొంకములుగాఁ దగిలెన్ జ్వరమల్లవానికిన్. శిం

అల వ్రజసేనుఁ డ్దాగహ
బలమున నొకపరుగు దీసి పడవం బడియెన్
బలు మంటఁ జూచి కడు న
ర్జిలి రివ్వన నెగిరిపడెడు మిడుతంబోలెన్.

అక్కడి పానుపుమీఁదను
నొక్కందియ యుండె నాతఁ డుడుగక దానిం
జిక్కని చూపులఁ జూచుచు
నక్కునఁ దా నొత్తుకొనియె హస్తయుగమునన్.

అతని హృదయాంతరాళ
స్థితమయి యల నూపురంబు చిత్రవిచిత్ర
కృతులను ననుకృతిఁ జేయుచు
శతముఖముల వ్రజ మనఁగ ఝంకారించెన్.

ఆతఁ డంతట శ్యామ పీతాంబరములఁ
బ్రోవుగాఁ జేసి దానిపై మోము వాల్చి
దానఁ బొల్చెడి మేని నెత్తావి యెల్లఁ
బీల్చెఁ దనివోని వెట్టియావేశమునను.

అంత నస్తాచలేంద్రదానుయాఁయియైన
శుక్లపక్షపుఁ బంచమి సోముఁ డల్ల
నల్ల నేడాకుల యనంటి యగ్రమందు
పాద మిడి జాటి పడియెఁ దత్సర్వములను.

౫౬

కథలు, గాథలు

అల వజ్రసేనుఁ డంతటఁ
బలువడి నప్పడవ నెక్కి బాహుద్వయి ముం
గలకున్ జూపుచు రమ్మా
చెలి! రమ్మా చెలి! యటంచుఁ జెచ్చెటఁ బిలిచెన్.

అప్పు డరణ్యమునన్ సడి
సప్పుడు లేకుండ నొక్క ఛాయ నడచుచుం
జప్పున రాగడఁగెఁ గడల్
గప్పిన చీకటుల నేటిగట్టున కంతన్.

వాని ముందు నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్న యట్టి వా రెవరు చెపుమ?
'చెలియ! రా రమ్మ రమ్మంచుఁ బిలిచె నతఁడు
'వచ్చితి' నటంచుఁ బలికె నవ్వామనయన.

అంతట రాచబిడ్డ యలయాతని పాదములందు వ్రాలి నీ
వింతటితోక్షమింపు మిఁక నింతటితోక్షమియింపుమి దయా
క్రాంతము సీదు దక్షిణకరంబున నా కఠినంపుఁ బ్రాణముల్
సాంతము గావుగా యనియె శక్తియడంగుస్వరంబుతోడుతన్.

అనవుడు వజ్రసేనుఁ డల యంగననున్ ఊణమాత్ర మర్మిలిం
గని ఊణకాలమామె బిగికొఁగిటఁజాలఁ జమత్కృతాత్ముడై
తనరియు నంత నామె దవుదవ్వుగ నెవ్వడిఁ ద్రోసిపుచ్చియో
వనితరొ యేల వచ్చితివి? వచ్చితివేల? యటంచుగర్జిలెన్. ౬౧

గుండియలఁ గాల్చు నంగారఖండమైన
నూపురము దీసి గంగయందులను వైచె
వలువ లన్నింటి నావలఁ బాటఁ జిమ్మె
శయ్య యది యగ్ని శయ్యగా నయ్యె నపుడు.

అంత నాతండు నెమ్మోము నటు మరల్చి
కన్నులను మూసికొనుచు న క్కలికితోడ
‘మరలి పొమ్మింక నన్నును మఱచిపొమ్ము
వెనుక కేఁగుము వేగిరం’ బనుచుఁ బలికె.

అంతట రాచపట్టి శిర మల్లన వాల్చి ఊణంబు మాటయున్
మంతియులేక రాతిప్రతిమన్ బలె నిల్చి పరఊణంబునన్
శాంతి భజించి భూతలమునం దన జానువు లాన్చి వాని పా
దాంతికమందు భక్తి వెలయం బ్రణమిల్లి యనంతరంబునన్.

ఏటిదరి కాటడవి పేరుటిరులలోన
ఓయనోయన నడచుచు మాయమాయె
కలఁత నిద్దర నొకవెంత కల ఊణంబు
లోన నిశి చీకటుల మాయమైన యటులు.

౬౫

కొలఁది నష్టము

(దివ్యావదానమాల)

మౌఘమాసంబునందున మంచునకును
దోడి యల్లుండు చలిగాలి తోలుచుండె
అల్ల వరుణాతరంగిణి నల్లనీరు
పాముచందాన జలజలఁ బొలుచుండె.

కాళికారాజు నిల్లాలు కరుణ యన్న
తరుణి నగరికి దవ్వుగాఁ దనరు నొక్క
పల్లెకడ సంపెఁగలతోట ప్రక్కరేవు
నందు నోలాడఁ జనె సకియలను గూడి.

తేని సమాజ్ఞ చేత నలరేవున గ్రామమునందు నొక్క పి
ట్టెనను లేదుగాని దవులందు వనంబులఁ బక్షి కాకలీ
గానము మధ్యమధ్య వినఁగాఁబడియెన్ వరుణాతరంగిణి
హూనతటంబు దాన నసమానగభీరత దాల్చె నెంతయున్. 3

ఉత్తరవాయు వున్న తమై వీచె న
 ప్పడు తరంగిణియెల్ల బొంగిపోడిచె
 నీర్నిపై బంగారు నిగనిగల్ ప్రసరించె
 నలలెల్లఁ బులకించి యాటయాడు
 గాణిక్యమనఁ గోటిమాణిక్య ధగధగ
 లంచలంబునఁ బోసికొంచుఁ జనియె
 కాంతామతల్లుల కాకల మప్పడు
 కలతరంగముల సిగ్గిలగఁజేసె
 తమ్మితూఁడులచేతు లందముగఁ ద్రిప్పి
 నురుఁగునగవుల మత్తిలై వరుణయెల్ల
 కలికిమాటలఁ జిమ్ములాటలను నీటి
 బుడబుడ ధ్వనిఁ జదలెల్ల బూరటిల్లె.

ఉవిదలు మెల్ల నొక్కొకరె యొడ్డున కెక్కినయంతఁ దా నను
 త్సవముగ రాణి 'నేఁజలికిఁ జచ్చుచునుంటిని మేనిదెల్లయున్
 జివజివలాడఁ గాఢులును జేతులుఁ గొంకరవోయె వెంటనే
 యవియిన్ప్రొగు జేసియిటనగ్ని నొనర్పు'డటంచుఁబల్కినన్.

చితుకుల నేటితెచ్చటకుఁ జెల్వలు సంపెఁగతోఁటకుంద్వరా
 నివతలఁబోయి యచ్చటను వేడుక పెంపునఁగొమ్మలన్నిఁటిన్
 గుతికల కంట గొడ్డఁటను గొట్టుచునుండఁగ రాణిచూచియా
 యతివలనందఱంబిలిచి యమ్మునిముంగలఁజేతఁజూపుచున్.౬

కథలు, గాథలు

మీరును మీరు పొండటకు మీయెదుటం గనుపట్టు పాక యె
వ్వారిదియేని దానికిని వహ్నిఁ దగుల్పుఁడు చిన్న మంటతో
వారణచేయఁజాలఁ జలిబాధను వెంటనే నిష్పా పెట్టుఁ డం
చా రమణీలలామ దరహాస మొనర్చెఁ బ్రమోదమత్తయై.
కలిమియు లేమియుం దెలియఁగల్గిన మాలతి యన్నదాసి తా
నలఁతిగఁ బల్కె నిట్లు—‘చెరలాటము పిల్లికిఁ బ్రాణసంకటం
బెటుకకు’ నంచు నెందు వినమే? పరిహాసమునందునేని సుం
తిలువడి వద్దె! యా గుడిసె యే మునిదో మఱి యే బికారిదో!’

రాణి యంత రోషరక్తాంగియై పల్కె

—‘ఎంత జాలి! పాప మెంత నాలి!

మెలఁతలార! దీని మెడ గట్టిగాఁబట్టి

గెంటివైపుఁ డవలి కొంటిగాఁగ’.

అడఁపఁగరాని వేడ్క యెసలారఁగ మాలతిఁ ద్రోసి వెరులై
పడఁతుక లందఱుం గలిసి పాకకు నిష్పా రగిల్చి యార్చి ర
స్పృహ యొకధూమదండము నభోమణిఁగప్పుచు నగ్ని కుండమై
వెడలి శిఖాసహస్రముల వెల్గెను గాలియుఁ దోడ్పడెన్ వెనక్.

పాతాళంబు పగిల్చికొం చెగయుచున్ జ్వాలాకృతుల్ పన్నగ
ప్రవాతంబుల్ దివికేసి పెద్దపడగల్ పైకెత్తి బిట్టాడి న
ట్టై తోచెఁ బ్రలయప్రమత్త లగు నమ్రై స్త్రీల కర్ణంబులం
బ్రాఁతి దీపక రాగిణుల్ * మొరయనారంభించెనశ్రాంతమున్.

* ఈ యాలాపనచే నిష్పా పుట్టునని ఐతిహ్యములు కలవు.

ప్రాద్దుటింతలఁ బిట్టల ముద్దుపాట
లేడుపులుగాఁగ మాటిపోయెను బిరాన
ఆకులుం గొమ్మలున్ రెమ్మ లవనిజములు
కాలి దోసెఁడు బూడిదగాఁగ నాయె.

ఒక గుడిసెనుండి మరి వే
ఱొకగుడిసెకుఁ గ్రోఁతివోలె నొగి దూఁకి మహా
ధికమైన యగ్ని గ్రామము
సకలము తగులంగఁ బెట్టి చనె నిముసములోన్.

సంతోషము వెగటయిచనఁ
గాంతలతో నెవరులేని ఘంటాశధమం
దంతటను రాణి చనె ని
శ్చింతముగా నల్లఁగలువ చేతం గొంచున్.

అపుడు రాజు తా సభాగారమం దుండె
గ్రామజనులు గుంపుగట్టి వచ్చి
ఇనుమడించు భీతి నెట్టెటో బిగఁబట్టి
చిచ్చుచెట్ట మనవి చేసికొనిరి.

రాజు సభాసనంబు విడి రక్తముఖుం డయి కాని వేళలో
రాజపురంధ్రముంగిటనువ్రాలి 'యహోమహిషీ! యిదేటిదుర్
వ్యాజము? భాగ్యహీనుల గృహంబులనుండగులంగఁబెట్టు తే
రాజుల ధర్మ మియ్యది కరంబు వచింపు'మటంచుఁబల్కినన్.

‘ఫలు, గాఫలు

‘ఏమి యెఱింగి వాని నిటు లిం డ్లనుచుంటివొగాని యెండొరెం
డొమఱిమూఁడొప్రాగుడిసెలుండెనొమండెనొ!యెంతమందికిన్
బాములు గల్గెనోటు? జనపాలుని పట్టపుదేవి కొక్కఁడొ
జాముసుఖాన కెంత ధనజాలము ఖర్చుగునో యెఱుంగవే?

గుడిసెలు రెండో మూఁడో
దడదడగాఁ గాలె ననుము దానికి నిట్టుల్
గడుఁ బెద్ద సేయవల దె
క్కుడు నస్తములేదు చాలఁ గొలఁది యిదిసుమీ.

అనుచును రాడ్ భామిని యో
ర్పును దా దిగనాడి చాల రుసరుసలాడెన్
జనపతి దీప్తంబగు నె
మ్మనమున రోసంబు మాటీ మఱి యిట్లనియెన్.

‘ఎన్నాళ్లీ విటు రాణివాసమున నెంతే రాణివై యుందువో
యన్నాళ్లు నిలుపేదవారి యలఁతన్ హానిన్ గ్రహింపరిగలే
వన్నన్నా! యది నే నెఱుంగుదును సత్యం బింతటన్ నీకు నా
తెన్నెట్లో యది తెల్పఁగావలయుఁగొంతే నిప్పు డొ నిర్దయా!’

అంత రాజునాన నరుదెంచి యొకదాసి
రాణి నగల నన్ని రాల్చి వైచి
కట్టుకొన్న పట్టుపుట్టంబు బదులుగా
చింపి పాత యొకటి చేతి కిచ్చె.

అమెయి రాజవీధికిని నామె వడిం గొనిపోయి రాజు తా.
నీమెయిఁ బల్కె-‘ఇంక నిలునిల్లునుబిచ్చమునెత్తి యొక్కఁడొ
జాముసుఖాన కే కొలఁదిసంఖ్యల గీములఁ గాల్చినావొ యా
గీములఁ గట్టి యిచ్చి పయిఁ గిమ్మనకుండఁగ రమ్మపొమ్మెగిన్,

ఏఁడాది యిడితి గడు వీ

యేఁడాది చనంగ వచ్చి యీ సభకుం జే

మోడిచి చెప్పుము కాల్చిన

నాఁ దొదవిన యా కొలంది నష్టం బెంతో.’

౨౩

మూ ల్య ప్రా ప్తి

(అవదావశతకము)

మూర్గశీర్షంబునందున మంచుగాలి
తోలుటంజేసి పద్మముల్ తునిసిపోయె
అల సుదాసుని లేదోట కొలఁకునందు
కంజ మొక్కటి యెట్టులో కాని విచ్చె.

తమ్మిని గోసి సుదాసుం
డమ్మం జూపంగఁ గోట ద్వారమ్ము నమీ
పమ్మునకుం జని వేచెను
నమ్మహిపుని దర్శనంబు నాసించు చెదన్.

దారినిఁ బోవువాఁ డొకఁడు తామరపూవును జూచి మోద మే
పార శరీర మెల్లఁ బులకాంచితమై చన బుద్ధదేవుఁ డీ
యూరికివచ్చె వారి పదయుగ్మమునందులఁ గాన్క యిత్తునం
చారసి య య్యకాలవికచాంబుజపుక్ వెల తెల్పగోరినన్. 3

మాలి యంత నొక్క మాషంబు బంగారు
తమ్మి కేను బడయఁదలఁతు ననియె
అంత వెలనుగూడ నల పాంథుఁ డీయంగ
నుల్లమందుఁ జాల నుత్సహించె.

అత్తఁ డా ననర్థమగు నర్థముపూని ప్రసేనజి త్తక
స్మాత్తుగ వచ్చి ముంగిటను మంగళగీతము పాడి బుద్ధ దే
వోత్తము దర్శనంబు గొన నొయ్యన నేఁగు చకాలపద్మముం
గ్రొత్తగఁజూచి 'యెంత వెల? కొందును బుద్ధునకిత్తు' నంచ నెన్.

మాలి పల్కె 'రాజ! మాషంబు బంగార
మధు విచ్చె నిమ్మహాశయుండు'.
అనిన 'మాషదశక మర్పింతు' ననె రాజు
'పదులు రెండ' టనియె బాటసారి.

నా కిమ్మొచును నాకు నిమ్మనుచుభూనాథుండుపాంథుండుతడ్.
వ్యాకోచాంబుజమూల్యముంబెనుచుచున్ వాదింపఁగామాలియీ
వ్యాకోచాంబుజమేరికోస మిటులీయర్థంబునుంజెందె నా
లోకాతీతున కీయ నెంతఫలమున్ లోఁగొందునో' యంచొగిన్.

'చిత్తమండి తమకుఁ జేతులు జోడింతు
నను టమించుకొండి నళిన మిద్ది
అమ్మఁజాలనండి' యని పల్కి బుద్ధుని
వనముచెంత కొక్క పరుగు దీసె.

కథలు, గాథలు

కన్నుల తుదనుండి కరుణారసం బూర
మోవియంచున నవ్వు మోసులెత్త
నవ్విన నవ్వునఁ బువ్వులు రాలంగ
శాంతిప్రసన్నతల్ సందడింప
ముఖమండలంబున ముచ్చిచ్చులును గ్రాలి
ముద్దుగా నానందముద్ర దొలఁక
మదినుండి నిర్వాణమధువు పై కుబుకంగ
ఘోరియెల్ల వెలుంగుముద్ద గాఁగ

శుద్ధమానవగణము చేకూర్చుకొన్న
పాతకంబుల కెల్లను బ్రతినిధి యయి
బుద్ధ దేవుండు ధర్మసన్నద్ధుఁ డగుచుఁ
గుదిరి పద్మాసనంబునఁ గూరుచుండె.

అల్లసుదాసుఁ డా సుగతు నారయు చట్టులె విస్తుపోయి ప
ల్కొల్లక తెప్పవాల్చుఁగను నొల్లక దండములీల నేలపైఁ
జల్లఁగ వ్రాలి శాక్యమునిసత్తము శ్రీపదపంకజంబులన్
మెల్లగఁ బంకజం బిడియె మిక్కుటమైన ప్రపత్తితోదుతన్.

అమృతవృష్టి కురిసి యలబుద్ధుఁ డిటు వలె—
'కుర్ర! చెపుమ నీదుకోర్కి సుంత'
'తమదు పాదధూళి తక్కంగ నే కోర్కి
తోఁపఁబోద' టనియెఁ దోఁటమాలి.

౧౧

న గ ర ల క్షి త్రి

(కల్పద్రుమావదాన)

శ్రావస్తీనగరంబునం గఱి వొగిన్ సంధిల్ల దీనప్రజా
రావంబుల్ విని బుద్ధదేవుఁ డల యార్తప్రాణిలోకంబునుం
గావన్ భక్తుల నెల్లవారిఁ గని వక్కాణించె నీ రీతి 'మీ
రేవా రీయెడ నన్నదాన మిడఁగా నేతెంతురో చెప్పఁడా.'

అనఁగా విని రత్నాకరుఁ
డను కోమటి తలను వంచి సాంజలియై యి
ట్లనె 'నీ పురి యాఁకటి చి
చ్చును నారెండి శక్తి నాకు సున్న మహాత్మా?'

అంత జయసేనుఁ డన్న సామంతుఁ డనియె
'దేవ! వలసినచో గుండె దీసి యిత్తుఁ-
గాని యిడఁజాల నొక యన్నకబళ మేను
అన్న మది మాకె హల్భికి హల్భి' యంచు.

అంత ధర్మపాలుఁ డనె నిట్లు నిట్టూర్చి
'ప్రభువ నాది యెంత పాడు బ్రతుకొ!
పైడి పండు పొలము పన్నెనఁ బండదు
వట్టి పనికిమాలువాఁడ నేను!

శ

కథలు, గాథలు

మోముల్ మోములు చూచుకొంచు వెనుకల్ ముందుల్
విచారించు కొం

చామై నోలగ మెల్ల మాట పడినట్లై యుండఁగా దుర్భర
తామంబేర్చిన వీటిపై మణిసభాగారంబువైనిన్ దయా
ధామంబౌ జినుకన్ను లొప్పెనఁగె సంధ్యాతారకా కారమై.
అప్పు డనాథపిండదుని యాత్మజ సుప్రియ నమ్రమహా శిరం
బొప్పగ బుద్ధదేవు పదయుగ్మమునం దిడి సీరు కన్నులన్
గప్పుఁగ—‘నీ బికారి తమ కట్టడిఁ గైకొనెనయ్య ! తిండికిన్
దప్పినవారు నా సుతులు, తద్భర మెల్ల యునాది’ యంచనెన్.

విస్మయము చెంది యెల్లరు బిచ్చకత్తై!

‘యే యహంకారమదమున నిట్టిపనిని
నెత్తిపయిఁ బెట్టికొంటివో! నీ వదెట్లు
చేయఁగలదానవో! సుంత చెప్పు’ మనిన.

ఆమె మ్రొక్కి యనియె ‘నక్షయపాత్రమే
కలదు నాకు నేను కడు బికారి
దానఁజేసి తమదు దయ చూరగొందును
పార మొందఁగలదు ప్రభువు నాజ్ఞ.

ఆరయఁ బుణ్యలైన తమయందఱి యిండులయందు భం
డారము నిండుగాఁగలదు నాదగు పాత్రము మీరలెల్లఁ గ
న్నార ననుగ్రహించినను నక్షయమయ్యెడు, దీనితో గృహ
ద్వారములన్ని యుందిరిగియాఁకటిచిచ్చును నార్చివైచెదన్’.

అ వ మా న వ ర ము

(త క్తమాం)

భక్తుండైన కబీరు సిద్ధుఁ డనుచుం బ్రఖ్యాతి దేశంబులన్
సక్తంబాయెను బాలవృద్ధజనముల్ సన్న్యాసులుం. జానలున్
రిక్తుల్ కుంటులు లోనుగా నవయవా ర్తిం బొందువా రజ్ఞులున్
రక్తిం జేరఁగ వానిపాక యొక తీర్థంబాయె ముప్పొద్దులున్.

మంత్ర మొక్కటి పల్కి మారోగమును బాప
వే యంచు దీనులై వేడువారు

వేరు నొక్కటికట్టి బిడ్డలఁ గనఁగ నా
శీర్షదింపవె యంచుఁ జేరువారు

కరము చుట్టును ద్రిప్పి కన్నులనుం బ్రసా
దింపవే యంచు నుతించువారు

దేవుఁ డున్నఁడేమి దీనికి దాఖలా
యేమి యంచును వాద మెత్తువారు

రసనమీఁదను బీజాక్షరములు వ్రాసి

విద్య నిడుమంచు నెంతయు వేపువారు

ఇటులు వేధింప రేబవ లెల్ల వారు

భీరుఁ డగుచును నిటులు కబీరు తలఁచె:

౨

కథలు, గాథలు

“నీ కరుణావశంబున జనించితి మ్మేచ్చునియింట దానిచే
నాకొఱ కేరు రాకునికి నాకును నీకు నికేరి యడ్డమున్
లేకునికిం దలంచితిని నీ విది యారసి నా గృహంబు లో
కైకగృహంబు నేయుచుఁబలాయనముంబొనరింతువేప్రభూ!”

* * *

పత్తన మెల్ల మ్మేచ్చపదపాంసువులం దలఁ దాల్చుచుంట వి
ప్రోత్తము లోర్వలేకయొహహహాకలి పాదచతుష్టయంబుతో
నిత్తటి వచ్చె నీతనికి నింతట శాస్తిని జేయకున్నచో
నుత్తరహా ఊణంబుననె యుర్వి బదాబద్దలై నశింపదే?

అంచు వారలెల్ల నాత్మలోఁ దలపోసి
ఱంకుటాలి నొకతె రాఁగఁ బిలిచి
అడిగినంత డబ్బు నిడుచు నల్ల కబీరు
నెట్టులేని దూఱుపెట్టు మనిరి.

సంతరోజున నొకనాఁడు శాటి నమ్మ
నంగడికిఁ బోయె నక్కబీ రప్ప డతివ
అందఱుం జూచుచుండంగ నావురు మని
గట్టిగా వాని నడుమును బట్టి యెడ్చి.

౬

ఓరి శతుండ ధూర్తుడ మహాగ్రుండ! యియ్యది నోరులేని దె
వ్వారికిఁ జెప్పఁబో దనుచు వంచన చేయుదె? తప్పలేని న
న్నీరహి వీడనాడి మఱి యీ వటు వేసెదె సాధువేష మా
హారము నీక వస్త్ర మిడ కాడికతో విడియాకు లిత్తువే ?

అను చిటు దూఱఁ జేరువల నారయు పాటులు వట్టి కిన్ననా
తనిఁ గని 'దొంగ! ధర్మువని ధర్మువు నాశముచేసి యే మెఱుం
గని గతి నెల్ల లోకముల కన్నుల దుమ్మును జల్లుదే? పతిం
గనియును యోగ్యయోగ సతికిగ్రాసమువానముదూరమాయెనే?'

అనఁ గబీరు వల్కె నపరాధి నో సతీ!
రమ్ము వేగ నా గృహమ్మునకును
నాకు నన్న మున్న నీకేల లేకుండు?
నాకు వస్త్రమున్న నీకు నుండు.

వినయంబున నాదరమునఁ
దనయింటికిఁ గొంచుఁ బోయి దానినిఁ గని యో
జననీ! శ్రీహరి నిన్నునుఁ
బనిచెను నీచాతినిచు భవనంబునకున్.

కథలు, గాథలు

అనుచుఁ గబీరు వల్కు నల యంగన యంతయుఁజూచి లోన నే
ననుకొనినట్లుగాక కథ యడ్డముగాఁ దిరిగెంగదా యటం
చనుకొనియయ్య! యక్కటకటా! తమమీఁదనునిందమోపినం
తనగను నెత్తుకొంటి నిదె నాదగు నెత్తిని మృత్యుదేవతన్.

అనుచును సిగ్గునం గడు భయంబునఁ గంపిలు దానిఁజూచి యో
జననిరొ! యిందు నీ దొనఁ గెసంగదు సుంతయు నీవు తెచ్చు నిం
దను దల మానికంబుగతిఁ దాల్చితి నంచుఁ గబీరువల్క్రియం
గనకును భక్తి నిచ్చె హరిగానమునున్ మధురస్వరంబునన్.

అంతన్ దిగ్దేశంబుల

నంతటను గబీరు నీచుఁ డంచును గడు సి

ద్ధాంతం బాయెఁ గబీరును

నంతఃకరణంబునందు ననుకొనె నిట్టుల్.

ఒడ్డొకించుక దొరకుచో నోడగడఁపు

గరువ మది యేల నాకు నో పరమపురుష!

నీవు నాలోన నున్నచో నే నికెల్ల

వారికన్నను గడుఁ గ్రింది పడవి నుందు.

౧౪

బంటొక్కఁ డల మహాత్ముని
యింటికిఁ దా వచ్చి 'యయ్య! యేలిక మిముఁగ
న్గొంటకు వేడుకపడె; నా
వెంటనె తా మిపుడె సభకు వేంచేయవలెన్.'

అనఁ గబీరువలెఁ: 'నక్కటా వ్రాత్యుండ
రాజసభకు నెట్లు రాఁగ నేర్తు?'
దూతవలెఁ; 'మీరు తోడ్తోడ రానిచో
మాట వచ్చు, మునుఁగు మాదుకొంప.'

వలిక కొల్వనందు వసియించెను బ్రాహ్మణ రాజ వైశ్య శూ
ద్రాశులు వేటువేటుగను నందుల బాదులు తీర్చియుండి రొ
డ్డోలగ మెల్లఁ గౌతుక మహాత్సవమందు మునింగి తేలె న
వ్వేళఁ గబీరు వచ్చెఁ దనవెంట వెలందినిఁగొంచు నెంతయున్.

ఆ లలితాంగి వెంటఁ గొని యాడకు వచ్చు కబీరుఁ గాంచి పే
రొలగ మున్నవారుతల లొయ్యన వంచెడివారు భూకుటీ
చాలన జేయువారు విరసంబుగ నవ్వెడువారు చూచి భూ
పాలకు చెంత కీ గతిగ వచ్చునె యంచనువారు నైరొగిన్.౧౪

కథలు, గాథలు

ఎంతటి లజ్జాహీనుఁ డొ

కాంతను వెనువెంటఁ గొంచుఁ గడుఁ ద్రిమ్మరు నం

చెంతయు మది రోసెను భూ

కాంతుండు కబీరు గాంచి క్షణమాత్రమునన్.

అంగజాలె రాజు నింగితంబు నెఱింగి

యల కబీరు వెలికి ననిచి పుచ్చె

కూడఁగూడఁ జేడఁ గొంచుఁ గబీ రేఁగె

దన కుటీరమునకు వినయమొప్ప.

బాటలయందుల న్నిలిచి బాషనసాములు నిండు వేడ్కతో

మాటికిమాటికిన్ నగి యమానుషవాక్యము లాడినంత నా

బోటి కబీరుముంగలను మోకటిలంబడి 'రొంపినుండి న

న్నే టికిఁదీసి యింటనిడి యాయవమానము గొందువోప్రభూ'

అని బోటి పల్కినంతన్

వినయముతోడుతఁ గబీరు 'నీ పున్నావే

జననీ నా ప్రభు విచ్చిన

యనూనమగు వరమ' వంచు నల్లనఁ బలికెన్.

౨౨

స్వామి లాభము

(త త్త మా ౦)

తులసీదాసుఁ డొకానొక

మలుసంజ శ్మశానమందు మనన ధ్యానం

బుల గానంబులఁ దనలో.

పలఁ దానే సంతసంబు వడయుచు నంతఁ.

మృతిఁగను భర్తపాదములమీఁదఁ దలం దగిలించి యేడ్పుచుం
బతి చితి మీఁద నంతట గుబాలున దూఁ కెడుదానిఁజూఁచుచా
సతి వలగొన్న నెచ్చెలుల సంస్తవమున్ జయనాదముం బురో
హితులయు సాధునాదము నహీనుఁ డతండు వినెందటాలునన్.

ఆ సతియు సంతఁ దులసీ

దాసుంగని భక్తితోడ దండం బిడి యీ

దాసికి దమ శ్రీముఖమునఁ

గాసంత యనుజ్ఞ యాయఁ గావలె ననినన్.

3

కథలు, గాథలు

ఏడ కేగనమ్మ యింత యాయోజనం
బనియె దులసిదాసుఁ డధిక కృపను
భర్తతోడ నేను స్వర్గంబునకుఁ బోదు
ననియె నల పత్నివతాళిమాళి.

ఇల వీడి స్వర్గమందలి
తలఁపేలా తల్లి యం చతఁడు నగి యనె ని
ట్లల స్వర్గం బేవారిదొ
యిలమాత్రము నుంత వారి దేలా కాదో?

తులసీదాసుమనంబును
దెలియక యనె నామె భర్త దేవతఁ బడయం
గలదాననేని స్వామి
యల స్వర్గం బెడమ కాల నావల ద్రోతున్.

నవ్వి తులసిదాసుఁ డవ్వ ! యింటికి నేఁగు !
నాదుమాట నుంచు నమ్మకంబు
నేఁటినుండి యొక్క నెలపైని నీ భర్తఁ
బడయఁ గలవటంచుఁ బలికె నంత.

అల్ల పతిభక్తి యెంతయు నానజేసి
వల్ల కాటిని విడి యేగె వాసమునకు
అతఁడు చెప్పిన మంత్రంబు ననునిమేష
మామె జపియించె శుద్ధమా నంతరాత్మ.

౪

నెల యొక్కడంత నెంతయునునిండిన యంతట నెంతమందియో
కొలకొలమంచుమించి యిరుగుంబొరుగున్ జవరాంధ్రవేడుకన్
బలబలమూఁగి 'నీమగ్గడువచ్చెనె?' నా వినియామె నవ్వుచున్
బలికెను మెల్ల నా ప్రభువువచ్చె నటంచట నెల్లవారితో.

వ్యగ్రతగను వారు ప్రశ్నించి 'రతివరో!
యేడ నాతఁ డేడ నేడ నంచు?'

ఆమె బదులు పల్కె! నంతఃకరణమందు
నుండె నాతఁ డుండె నుండె నంచు.

ప రు స వే ది

(ర త్ర మౌం)

బృందావనమున నది తట
మందునఁ గూర్చుండి మనము నందున భగవం
తుం దలఁచుచుండె గోకుల
చంద్రుండు సనాతనుండు సంయతమతియై.

అయ్యెడఁ బేదపాఱుఁ డొకఁ డల్లన వచ్చి నమస్కరింపఁగొ
నెయ్యదియూరు? పేరుమఱియెయ్యది? యంచుసనాతనుండ నె
జియ్య! తముం గనుంగొనఁగ నేను చరింపని యూరు లేద యా
దయ్యము నెత్తికోలు తుదిదాఁకెను నేఁ డిఁక నేమి చెప్పదున్.

వర్ధమానమంచు వఱలు మండలమందు
మానకరము సుండు మాదునూరు
పేరు జీవనుండు పేరుమాత్రమెకాని
జీవసంబె నాకుఁ జెలఁగఁబోదు.

నన్నుం బోలిన దీనుఁ డెందులను గానన్రారాఁడు చేలున్నవే
యన్నం బంటలు సున్న తొంటిగతిగా యజ్ఞాలు యాగాలు లే
వన్నా దమ్ములలోనఁ జుట్టములలో నత్యంతమున్ లేమిచే
నన్నన్నా తలయెత్తికోఁ దిరుగలే కల్లాడు చల్లాడుచున్. ర

ఆరాధించితి నీశ్వరుం గలను నా కాతండు కన్నట్టి నన్
బొటంజూచి సనాతనుం గనుము తత్పాదంబులం బట్టు మా
ధీరుం దండ్రవిధంబుఁగొల్పు మతఁడేతెల్పున్ ధనోపాయమఁ
చారా యిచ్చెను దైవవాణి విసలం బొనా విచారింపుమా.

అనవిని యా సనాతనుఁ డహా కల లన్నియు నిక్కువంబులా
ధనమది దంధనంబనుచు దానిని ముంటిబలెం ద్యజించితిం
గనుఁగొనుమయ్య నాకిచటఁ గల్గినభాగ్యము మల్ల చిప్పసు
మ్మని తనచేతగామికి మహావ్యసనంబును జెందె నెంతయున్.

ఇటులు వగచి యాతఁ డించుక యోజించి

మఱచినాఁడనయ్య మఱచినాఁడ

నీదుపల్కుచూడ నిక్కంబు దైవంబు

కలను జెప్పమాట కల్లగాదు.

ఈ యమునాతటంబునను నే నొకనాఁడు పదంబు లట్టిటుల్
వేయుచునుండఁగాఁ బరుసవేది కనంబడె దానిఁ దీయుచున్
దేయుఁ డెవండయేని చనుదెంచినచో నలవాని కిత్తునం
చీయెడ నేడనో విడిచి యేగితి గుర్తది నాకు లే డెదన్.

అట్టిట్టు చూడుమయ్య

యట్టడుగునఁ బడదు, దాని సంతగ ముట్టి

ముట్టకమునుపే నీ యి

క్కట్టులు సకలములు పోవఁగలవని యనియెన్ .

F

కథలు, గాథలు

అనవుడు బ్రాహ్మణుండిసుకనంతయుదున్నియుఁగెల్లగించియున్
బెనువడిఁ ద్రోసియుం బరుసవేదిని దీసెను దీయుచుండఁగాఁ
దన మనికట్టు తామెతులు దానికిఁ దాకి సువర్ణరూపమై
కనఁబడె హస్తమెల్లయును గాంతులతోఁబులకించెనెంతయున్

ఆ విప్రుం డలవాలుకాతలమునం దాసీనుడై విస్మయం
బూవిష్ణూరగఁజూచియాయమున యోహోయెంతయున్ విన్నచో
నేవార్తల్ వినిపింపబోదు? వినువాఁడే లేడుగా కం చెదన్
భావించెన్ రవి యస్తమించె యమునాపారప్రదేశంబునన్.

వెంటనె విప్రుఁడు లేచుచుఁ
గంటను బాష్పములు జ్ఞాఱఁ గమలంబులతో
జంటయగు సాధుపదముల
నంటుచుఁ దా నిట్టు లనియె నతిభక్తిమెయిన్.

ఏ ధనంబుచేత నెవ్వరు ధనులొచు
మణిని మణి యటంచు మదినిఁ గొనరొ
ఆ ధనంబు కొంత యభిలషింతు నటంచు
నెత్తి యతఁడు మణిని నేట వైచె.

౧౩

బంధ

వేణీబంధము మస్తకంబు పయినిం బెంపొంది లింగాకృతి
రాణింపన్, గురురాజమంత్రమును నారాధించి బ్రాహ్మంబునున్
బాణిన్ ఖడ్గముఁబూని ట్రాతము నొగింబాటించి, సిక్కుల్ నవ
ప్రాణంబుల్ ధరియించుచుండి రెలమిం బాంచాల దేశంబునన్.

గురునకు జయమంచు గురునకు జయమంచు

నెన్ని నాదంబులో మిన్ను ముట్టు
నిర్ని మేషంబులై నెగడు చూపుల వెన్ని
యో చూచు నవ్య సూర్యోదయంబు
అక్కుప్రక్కల మోదమెక్కి ఝంఝణయంచు
నెన్ని ఖడ్గంబులో హేల మ్రోఁగు
'అలఖ' 'నిరంజనా' యను నెన్ని పిల్పులో
పచరించుఁ బరభీతి భంజనంబు

అల్ల పాంచాల మెల్ల నహర్నిశంబు
నాఁడు వాక్యంబు జోక్యంబు గూడుకొంచు
అలఖ యలఖ నిరంజనా యనెడు నొక్క
మ్రోత పెల్లిదమున నేక ముఖితచెందె.

కథలు, గాథలు

బ్రదుకుంజావులు పాదభృత్యులనఁగా భావంబు కుంభాంతరా
స్పదమా దీపముగా స్వశేషమతియే భద్రంబు మంత్రంబుగాఁ
బదునై తల్తలలాడు కత్తి చెలిగా భావింపఁగాఁ జేయు నొ
క్కదినంబాయ్యననచ్చెనయ్యయిదువాఁకల్ గల్గుదేశంబునన్.

౨

అల్లః మహాత్తుంగంబగు
శిల్లినగరంపు దేవిడిలం దండ్రా
వల్లికలు తొలఁగుచుండెను
నల్లని ఫాదుషాహి యలసత బాసెన్.

సిక్కుల కంఠనాదములచే దివి కూయిడఁ గత్తి మ్రోతచే
దిక్కులు మాఱుమ్రోగె బలుదివ్వెలచే దళమైన చీకటుల్
స్రుక్కఁ బ్రతిజ్ఞచే దఱపి శోణిత మోడి యిలాతలంబు కెం
పెక్కఁగఁజేసె నొర యయిదేటులు పాఱుప్రదేశమంతటన్.

తమతమదు గూండ్లనుండియుఁ దఱలిపోవఁ
దొంగి చూచుచునున్న విహంగరీతి
లక్షలక్షల హృదయస్థలములనుండి
ప్రాణములు తొంగిచూచె నయ్యదనునందు.

౬

వీరమద్దెలు వ్రేళ్ళకు వేసినారు
 వీరగండమ్మ అమ్మనఁ బెట్టినారు
 వీరతామెత్తులను గట్టి పెడలినారు
 సిక్కువీరులు వేగ నల్లిక్కులందు.

3

మొగలుల సిక్కువీరులయుఁ బోరది మిత్తి కవుంగిలింత బల్
 పగ నిరువాఁగులుం గల బలంబుకొలందిఁ బరస్పరంబు ప
 న్నగముల డేగలట్లు గళనాళముఁ గైకొని 'దీనుదీన' టం
 చు 'గురునకుఁ జయంబ'యనుచు వెసనార్చిరి పెద్దపెట్టునఁ.

తుదకు దురమున గురుదాసదుర్గమందు
 కడిమి బందాను బందానుగా నొనర్చి
 గొలుసులం గట్టి సింగపుఁగొదమబలెను
 బట్టుకొనియె ఢిల్లీకి వడి దురాణి.

బరిసెలమీఁద సిక్కుతలపాలల గ్రుచ్చి మొగల్ బలంబు ము
 దరఁ జనసిక్కు లార్పొ కశతంబు పిఱుందన శృంఖలాధ్వనుల్
 గురువునకుఁ జయం బనెడి ఘోష కొగిఁ శ్రుతిపట్ట నేఁగి రం
 దఱునుగవాక్షమార్గములదాఁగి కనుంగొనుచుండ నెంతయుఁ.

కథలు, గాథలు

ఎల్లరకు ముందు తమప్రాణ మిచ్చుటకును
నెల్లవారును ముందరకేగ వేగ
నుక్కివంబున నొండొండ తొక్కులాడి
వెనుకముందులు మఱిముందు వెనుకలైరి.

అరిపురమందు నీగతిగ నాదివసం బది దాటిపోయె న
ప్పరదివస ప్రభాతమున వచ్చిన ఘాతకుచేతి కత్తికిన్
శిరములు వంచి నూలుగురుసిక్కులుచిక్కులులేనివాక్కుతో
గురువునకున్ జయం బనుచు గొంతుక లిచ్చిరి వీతభీతులై.

ఇట్టి చందముగను నేడు నాథులలోన
నేడు నూర్లమంది యెగిరిపోయి
రేనిమిదవ ప్రభాత మేతెంచె బందాకుఁ
గడుఁ బరీక్ష తెచ్చె కాజి వచ్చి.

బందాకొక్కకుమారుఁడల్లి పనుఁ బాపన్ బద్ధ బాహుద్యయున్
బందాకిచ్చుచు 'నీవె వీని వధియింపన్ పాదుషాయాజ్ఞ' యం
చందీయం గయికొంచు బాలుతలపై హస్తంబునానించి యా
కందుంగొంచుచు నెర్రపాగకొననాఘ్రాణించుచున్ వేల్మిడిన్.

వేడికత్తిని మొలనుండి వెలికి దీసి
బాలకుని మోముఁ దమ్మినిఁ బాఱఁజూచి
గురునకు జయం బనుచు గర్జ కుహరమందుఁ
బల్కి 'నాతండ్రి! లేదురా భయ'మ టనియె.

౧౫

అభయకిరణంబు పసిమోమునందు నలరె

దండ్రడిమోమును గాంచు చా దారకుండు

క్షీరకంఠంబుతో నిటుల్ కెరలి పలికె

‘గురునకు జయంబ యెందు మాకు నభయంబ.’

వలపలికేలఁ దత్ క్షణమ వత్సగళంబును బూని తండ్రడి దాఁ

పలికయిఁ గత్తిచే బుడుతవక్షమునుం బొడిచెన్ బలంబుగా

బిలబిలమంచు నెత్తురులు పేరెమువాతెను బాలకుం గనా

కులమతితోడుతన్ గురునకున్ జయవెట్టుచుఁగూలె నేలపై.

ఘాతకుఁ డొక్కశూలమును గాలించి కాలించి తెచ్చియల్ల బం

దాతనుసీమ గ్రుచ్చి బలితంబగు తూంట్ల నొనర్చుచుండఁగా.

సాతఁడు పెక్కుపిట్ట లనయంబును దొల్పెడు పండురీతిగాఁ

జేతులొసంగి నిల్చె సభ చిత్తరువో యనఁబొల్చె నెంతయున్.

౧౮

శూరుడు

అల్ల యశారంగజేబు తానెల్ల భరత
ఖండమును ఖండఖండముల్ గాఁగఁజేయు
చున్నతటిని యశోవంతుఁ డన్నరాజు
పాదుషా దర్శనముచేసి పల్కె నిట్లు.

చీకటిలో రహస్యముగఁ జెంతలఁ బొంతలఁ బొల్చిపొల్చి య
స్తోకబలంబుచే నచల దుర్గమునన్ నహ రా సిరోహినిన్
గైకొనె నాసిరోహి యిదె నా గృహమందున నుండె బందియై
మీ కలసింగపుంగొదమమీఁద దయోదయమేమి తెల్పుఁడా!

అతనిమాట వించు నొరంగజే బెంత
వింతమాట నేఁడు వింటినయ్య!
అశనిపూర్ణమైన యల్ల మెఱుంగిన్ని
వర్షములకు మనకుఁ బట్టువడెనె?

కొండజాతివారిఁ గొన్ని వందలమంది
కూడఁ గొంచుఁ గొండగుట్టలందు
ఎండమావు లట్టు లుండెడు రాసుతుం
డెన్నినాళ్ళ కొదవె నెంతమాట?

౪

అతని వెంటనే కాంచగ

నాతురపడుచుండె హృదయ మహోచ్చటనకున్
దూత యొకం డటిముటి సని

యాతని దోడ్తెచ్చుఁగాత మని వచియించెన్.

అంతటఁ బాదుషా పలుకు లారసి యంజలి యొగ్గి యా యశో
వంతుఁడు పల్కె నిట్టులు నృపాలక! సింగము నాగృహంబు నా
క్రకాంత మొనర్చె దానికి నగౌరవముం బొనరింప నంచు నొ
క్కింత యనుగ్రహించు నెడ నేనె సరాసరి తెచ్చి చూపెదన్.

నవ్వి యారంగజే బెంత నవ్వుచేటు !
వీరుడవు నీవు; నీ నోట వెర్రిమాట
చూడ సిగ్గు శూరుని శూరుఁడెందుఁ
జిన్నపుచ్చినఁ బెద్దలు చెల్లు నంద్రె ?

నేఁ జెప్పుచుంటిఁగాదా
నేఁజెల్ల యొకింత వలదు నీకుం జింతా
బీజము సిరోహిశూరుని

రాఁ జూడుము వేగ రాజరాజా ! యనియెన్.

౪

౨

తల యెత్తికొంచు మునిముం
గలఁ గనుచు సిరోహిధరణికాంతుఁడు పెలుచన్
నిలిచె యశోవంతునితో
నలవోకం బాదుశాహి యాస్థానమునన్.

చేయుము సలాము చేయుము చేయుమంచు
సింహనాదంబు సభ్యులు చేయ నా సి
రోహిన్యపతి యశోవంతు బాహు వాని
‘గురులకుం గాక యెరులకే నెరఁగి యెఱుఁగ.’

అంచుఁ బల్కిన బాదుషా యనుచరుండు
జేగుఱించిన మోముతోఁ జెప్పె నిటులు
అవనిమోఁదను దలఁ బొరలాడఁజేయు
ఁబట్టులో నేర్చికొందు వొక్కింతలోనె.

సవ్య చవల సిరోహిభూనాథుఁ డనియె
‘ఞ్చింతవఱకును నెఱుఁగ నే నెవరిభయము
భయముచే నెవ్వరికినేని వందనంబు
చేయు టది యెన్నఁటికిని నాచేతఁగాదు.

పలికి యిట్లు కత్తిపయి భారమును మోపి
నిలువఁబడియె శూరతిలక మతఁడు
పాదుశాహి మోదభరితుఁడై బాసటఁ
గూరుచుండఁ బెట్టుకొనియె, ననియె.

ధీరుఁడా ! నీకు భారత దేశమందు
నే ప్రదేశంబుమీఁదను నిష్ఠి కలదు ?
రాజు వాక్రుచ్చె 'నన్ని రాష్ట్రములకన్న
నచల దుర్గంబె స్వర్గంబుకన్న మిన్న.'

అల సభయందుల లోలో

పలఁ బరిహాసంబు చాలఁ బదనుగఁ బర్వెక
బలికె నల పాదుషా యా

వల 'నచలుండ ! యచలదుర్గవర్తివె యగుమా !'

౧౫

కోర్కీకి మించినదానము

అల సుహిద్గంజిలోన యుద్ధాంతమందు
అవని గడగడలాడంగ నల దురాని
సిక్కులం బట్టి సులతాను చెంత నిడియె
దూర్యనాదము దెసలూనఁ దురకసేన.

అపుడు తరుసింహునిం గాంచి యల నవాబు
‘ఎల్లవారల మిము క్షమియింతునోయి’
యని యనియె; నంత దరుసింహుఁ డనియె నిటులు
‘ఇంత యవహేల మాపయి నేల భాయి!’

అంత నవాబు పల్కెనిటు లయ్యరె మీరు పరాక్రమక్రమా
క్రకాంతులు నాకు మీపయిని గక్కన మింతయులేదు మీరు ని
శ్చింతగ నుండవచ్చుఁ దమ శీర్షములందలి జుట్టుకోసి మా
చెంతల నుంచి పొండికను జివ్వలవేటికి మీకు మాకునుకా.

అంతఁ దరుసింహుఁ డతనితో ననియె నిట్లు
తమకు మా మీఁద నెంతయో దయ దలిరె
వెండ్రుకలు మాత్రమే మీరు వేడినారు
తలలుఁ గూడను మే మీయఁ దలఁచినాము.

౪

తీర్పు

(రాజస్థాన)

౧

‘రేయిని ధర్మనాశ మొనరించు తలంపున నొక్కదొంగ నా
జాయగృహంబు దూతె నలచౌరుని గట్టితి నిష్టు వానికిం
జేయఁగఁదగ్గ శిక్షయెది? చెప్పఁ’ డటంచును రత్నరాయభూ
నాయకుఁజీరి ప్రొద్దునను నాయమువేఁడెద్దిజుండొకండొగిన్.

‘ధర్మసాగరమును మీరు తఱచినారు
మీ రెఱుంగని దున్నదే మేము చెప్ప
మరణదండము కంటెను మాఱులేదు’
అంచుఁ దీర్చిచ్చె తేఁడు; బ్రాహ్మణుఁడు చనియె.

౨

ఒయ్యం బర్విడుకొంచు వచ్చి యొకబం టోరాజచూడామణీ
అయ్యయ్యాయలదొంగవాఁడు యువరాజుండీ! ద్విజుండీనిశన్
గుర్యాలింపక యంటఁగట్టి యిపుడే కోసెం దలన్ వీనినిం
జెయ్యింజెట్టయుఁ గట్టితెచ్చితి నిఁకన్ శిక్షన్ విధింపుండనన్.

అంత రత్నరాయఁ డా బంటునుంగాంచి
యించుకేని కదలఁకిట్టులనియె—
‘మఱియు నేమియేని మాటాడఁగాఁబోకు
విడిచిపెట్టు విప్రు విడిచిపెట్టు. ’

౪

గురుగోవిందుడు

‘బందుగులార! క్రమ్మఱుడు వైశమయిండ్లకునాకురాఁగ నిం
కం దఱి కాద గుట్ట లివి కన్నవి విన్నవి కావు కానలా
యందము లీను దౌల యమునాపగ వేళ ప్రభాత’మంచు గో
విందుడు లేపి చెప్పెఁ దనవెంటను బొల్పు కొలందిమందికిన్.

సాహూపొమ్మిఁకరామదాసచనఁగాసన్నాహముంజేయుమా
లేహారీ పదవోయి లోభకళికా లీలం దగం జూపి నన్
మోహవిష్టుని జేసి కర్మజలధిన్ ముంపంగఁ బోకుండు మీ
రోహో! జీవితరంగభూమి యిపుడెంతోదూరమం దుండుతన్.

నడిరేయింబలుమానవాత్మలు ననున్రమ్మన్నయట్టుల్ వినం
బడఁగా నిద్దురనుండి దద్దరిలి మేల్పాటొంది నే నియ్యదే
వడిగా వచ్చితి వచ్చెవచ్చె ననుచున్ వాక్రుత్తు నిమ్మేని నీ
యెడఁదంబ్రాణఁముద్రోయ నెంతుమనుజాహీనప్రవాహంబునన్.

మిమ్ముల మీదు చాపలము మిక్కిలిగాంచిన నాయెడంద యు
గ్రమ్మయిపోవుఁ గోపశిఖి క్రాఁగి సహస్రశిఖాళిఁ గాలస
ర్పమ్మన నాటలాడుచును గ్రన్నన లేచును దీర్ఘకోశ మ
ధ్యమ్మునఁ గత్తి తిట్టెడువిధమ్ముఝంఝుణలాడు నెంతయున్.

ఈ గుహను వీడి జయతూరి హేలఁ బూని
మానవులమధ్య దూఁకి సామ్రాజ్యములను
గొన్నిఁటినిఁ గూలఁ ద్రోసి యింకొన్ని నిలిపి
యెగ్గు బుగ్గిని గల్పు టదెంత సుఖమొ !

గుర్రమో యనఁ బరువెత్తు గ్రుడ్డినియతి
బట్టి కల్లెమ్ము వెట్టి కైవసము సేసి
అడ్డమాకల కెదురొడ్డి యననుకూల
ఘటనలందేని నాదారిఁ గడఁపువాఁడ.

ఎదుటికి వచ్చునట్టి జన బృందమునం దొక కొంద తో సరి
ల్లుదు రొకకొంద టుర్విఁబడిలోఁగియ పోదురు బాధ తాద్విధా
భిదయగుఁ బాదచిహ్నములు వెన్త నెయాఁగునుమింటికన్నొగిం
జెడరిచికాకుతోడవెతఁ జెందులయాగును గ్రక్తుకొంబొగక.

ఏ యమారాత్రియో తుదిరేయి యగును
ఏ పవలొ యెర్రనిష్ఠుల యెండ కాయు
వజ్రగర్భిత మగు వారివాహసేన
విన్వితీగి యెప్పడోకాని ప్రీతిపడును.

‘రారం డం’చును బిల్చుచుంటిని మహారంభంబుకై యెల్లరక
వారుం బర్విడి వచ్చుచుండి రఖిలద్వారమ్ములున్ శూన్యమా
వీరున్ వారన కెల్లవా రవశులై విచ్చేయు వా రింక నే
దారింజూడఁగ పౌఖ్యదుఃఖములబంధం బుండఁబోదింతయున్.

కథలు, గాథలు

ఈలలి నాదుపిల్పు విని యెవ్వరి నెవ్వ రొకింత నాపఁగాఁ
జాలర యైదువాఁకలును సంద్రమునం బడితీరునట్లే భ
క్తాభిమనంబు లన్నియు మదైక్యము చెందఁగ వచ్చితీరుఁ బొం
చాల మిదెల్ల నొక్కపరి చాల హలాహళి గింగురించెడిన్.

భీరువులార ! నే నెటకు వెళ్లుదు ? నా పిలు పీట మీట ముం
దూఱుఁ బ్రభాతమందులనె తోడనె రం డను నాదు పిల్పు వి
న్నారయి పాటుమానుచు జనంబులువత్తురు రాత్రీయందునన్
రారె యటన్న పిల్పు చెవి రాయఁగ నిద్దురవోరుచూడుఁడా!

ఏ నిటు ముందుముందులకు నేఁగు కొలందియు బొటపేట లా
స్థానములున్ నరాటవిగఁదార్కొనుజాత్యభిమానముల్లయం
బొనుద్విజుండుమాలఁదొక్కడైచనుమానఘుమానహానియున్
హానము చెందు హేలగను బ్రాణము లిచ్చెద రెల్లవారొగిన్.

చాలుంజాలును నీకల.

యేలా? కా దిపుడు సమయ మీ దీర్ఘనిశన్

మేలుకని యరుణుఁ జూడఁగ

గాలం బెడలింతు నొంటి క్షణగణనమునన్.

ఇప్పుడు కల్పనాజగతి నింక నరణ్యమె రాజధాని తా
నిప్పటి కింక భావనయు నెంతయు మూకమె యింక సాధనల్
చప్పఁగఁ గర్మమున్ విడిచి శాంతమనస్థితితోడ రేబవల్
తప్పక యాత్మనుండి గళితంబగు వాణిని నాలకించుటల్. ౧౪

కావున నొంటిగా యమునకట్టలయందులఁ గొండలందులం
గ్రోవులయందులం దిరిగి కొండల క్రోడములం బెరుంగుచున్
బావనమైన నిర్దురుల పాటలతోడుతఁ బాటఁ గల్పుచున్
నా విధి నేనొనర్చుచు మనంబునఁ బొందుచునుంటి శక్తినిన్.

ఇక్కరణిన్ గతించెఁ బదియేడులపై నొకరెండిఁ కెన్ని పోఁ
జిక్కునొచిక్కుఁగా కమరజీవిత మొక్కొకచుక్కగాఁగనల్
దిక్కులనుండి నేరుపుగఁ దెచ్చి పదంపడి యంతరాత్మలో
మొక్కలువోక నేను పరిపూర్ణతగాంచు దినం బదెన్నఁదో!

గురువు మీయందఱఁ గోరుచునున్నాఁడు

నావెంట నెల్లరు నడవుఁడంచు

సాజీవనమునందు నవజీవనము నొంది

యెల్ల దేశము జాగరిల్లు నంచు

నిక్కమా వస్తువు నే నిందు నందుకొ

న్నాఁడను దారిఁ గన్నాఁడ నంచు

ఇంక భయంబులే దింక సంశయము లే

దింకేమియును లేదు వంక యంచు

చావు బ్రతుకులు లోనైన వేవి లేవు

ఎల్లలోకము లట నోసరిల్లు నంచు

అమ్మ! నా పని నేటికి నాయె నంచు

నెప్పు డీ ప్రాణములు విప్పి చెప్పఁగలనొ!

కథలు, గాథలు

చేతంబందున దై వవాణి యొక్కొ మ్రోసెంజూడుఁడీయిట్టులన్
“నీ తేజంబున నీవు నిల్వఁబడుమీ నీ ముంగలం గాంచుమీ
నీ తాత్పర్యము వీనులార విసఁగా నీ యాన చెల్లింపఁగాఁ
బ్రీతిన్ భక్తిని నెంద తెంద టిదె యార్థి వచ్చుచున్నారలో!

“వినుము విను మవె కలకల ధ్వనులు ! హృదయ
ధార పరుగెత్తు; నీవు మాత్రమ్ము దివ్య
కరణి మేల్కొంచి యుండుమీ ! కానినాఁడు
వార లీ నిసిఁ బోదురు వచ్చుదారి. ”

వెలలుమరామదాస! యిఁక వెల్లుమసాహువ! మిత్రులారమీర్
వెలలుఁ డిఁ కెల్ల వా రటులువెళ్ళుఁడు ముందొకసారి రండిటుల్
కొలకొలమంచును గురునకు జయవెట్టుఁడు చేతులెత్తి మీ
రలఖ నిరంజనాయనుచు నార్వుఁడుచాలునువిందు నెంతయున్.

శేషపాఠము

౧

సిక్కులకు నొజ్జ గోవిందుఁ డొక్కనాఁడు
ఒక్క యేకాంతమగుచోట నొక్కరుండు
కూరుచుండి విచారించుకొనుచు నుండె
నాత్మజీవనచరితంబు నాదినుండి.

యావన మన్న శుభ్రపటమందుల నే రుచిరాక్షరావళుల్
పూవులువోలెఁ గన్పడెనొ ము న్నొకపట్టున భారతీయమా
భూవలయంబు నే తలఁపు ముట్టి గ్రసించెనొ యవ్వినేఁడు తా
మావిలమైదురాశయయి యాతనికిఁ మదిదోఁచెనంతయున్.

ఇది యెల్లఁ బెద్ద కలయా ?

తదుపరి యీ జీవితంబు తా వితయా ? యం

చెదఁ దలఁచి తలఁచి కలఁకం

జదికిలఁబడి కూగుచున్న సంధ్యావేళన్.

కథలు, గాథలు

అరుదెంచి యొక తురుష్కుం

డరుగుచునున్నాఁడ దేశ మయ్యా మీ య

క్కఱ కొఱకుఁ గొన్న గుర్రపు

ఖరీదు నొసఁగుం డటంచుఁ గథియించె వెనక.

గురుగోవిందుఁడు మోము నెత్తుచును 'షేకూ! నీకిదేనాసలాం

తురగంపుకావెల తెల్లవాఱఁగ నె యిత్తుకాభాయిపోవోయి యి

త్తతినంచుకావచియింప షేకు'మరియాదానీకు? నాసామ్ము తె

మ్మరదొంగాగజదొంగదొంగ'యనుచుకాముమ్మాఱునిందించినకా

విని చరాలున గురువు గోవిందుఁ డంత

మెఱుపువడితోడఁ గత్తిపైఁ గరము వైచె

షేకు తల యొక్క త్రుటిలోన ఛిన్నమాయె

దురక నెత్తుట నల నేల తోఁగియాడె.

గురుగోవిందుఁడు దాఁటిపోయిన పనికా గుర్తించినా కింతతో

సర్ది యీ పాపపుఁ గత్తి రిత్తగను నస్రంబోడ్చి లక్ష్మంబుఁజే

మరె నీబాహువు నమ్మనింక మఱి నా మర్యాదచేదాఁటెముం

దర నీ పాపమలంబునుంగడుగుటే నా యంత్యకర్మం బొగికా'.

అని తలఁచె నల్ల తురకకుఁ

దనయుఁడు పసికాయ యొకఁడు తనరారఁగ నా

తనినికా మచ్చిక చేయుచుఁ

దనకడనే యుంచుకొనుచుఁ ధాఁబోషించెకా.

౫౩

కన్న కుమారులకన్న మిక్కుటముగాఁ
 జన విచ్చి మనసిచ్చి చాల సాకె
 మిత్రుని సుతుకన్న మేలుతరంబుగా
 నాతనితోఁ గూడి యాటలాడె
 కూతు నిచ్చిన యల్లుఁగురకు దొడ్డగా
 నన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించె
 నమ్ము శిష్యునికన్న నాడెంబుగాఁ గంట
 వత్తిడుకొని విద్య యొత్తిచెప్పె

ఇట్టి గురువును శిష్యులు చుట్టు ముట్టి
 'దేవరా ! మీకు మే ముపదేశ మొసఁగు
 వారలము కామ యది గ్రుడ్డు వచ్చి పిల్ల
 వెక్కిరించుట యగుఁ గాని వినుఁడు మమ్ము.

పులిపిల్ల నెంత పెంచిన
 నల జాతి గుణంబు మానునా? పెరిగినచో
 నల దాని గోళ్లు మనమా
 టలు సుంతేనియును వినుట టాటోటు సుఁడీ !

అని హెచ్చరింప నంతట
 ననియెను గోవిందుఁ డిట్లు లహహా ! పులి పి
 ల్లను బెబ్బలిగాఁ జేయక
 కనుఁడీ యేమిగను మప్పఁగలుగుదు నింకన్.

౨

చూచుచుఁజూచుచుండగురుచూపున బాలుఁడు పెద్దయైకుమార
కోచితలీల నాతనికి నూడిగముం బొనరించి మించు, డా
చే చెలువంబుగా సతము చెంతనె నిల్చును, దోడ నీడగాఁ
దోచించరించుఁ బ్రాణములతో సరిగావలచుక గురూత్తముక.

సమరమునయందుఁ గొడుకులు చాలమంది
చెల్లి గురుమది శూన్యమ్ము చేసిపోయి
రిపుడు పెత్తనమందున నీ తురుష్క
నందనుఁడు దానిఁ దా నశూన్యంబుచేసె.

వాయు బలమువల్ల బయలునయందుండి
కొట్టుకొంచు వచ్చి క్రొత్త విత్తు
రిత్త తొర్ర జెంది రేకెత్తి కొమ్మల
వృద్ధవటము నావరించుఁ గాదె.

ఒకదిన మాపరాను తనయొజ్జకు సాగిలిమొక్కి మీ దయన్
సకలము నేర్చికొంటిఁ దమసమ్మతియేనిని బోయి రాజుపై
నికులను జేరి నే బ్రతుక నేర్చెదనం చన వీపు తట్టి నీ
కిరీకను బరాక్రమంబునను నించుక లోటనియెన్ గురుండొగిన్.

3

పరదిన సాంధ్యవేళ గురువర్యుఁడు తా నసివారు వోవుచున్
దురకను బిల్చి వాడి యసితో నిటు రమ్మనె భక్తు లెల్ల ర
గ్గురువరుఁ డొంటిగాఁ దురకకుర్రనితోఁ జనుచో నభద్ర మం
చరయుచు మేము వత్తు మని యార్చిరి వద్దని దేశికుం డనెన్

గురువరుఁడు శిష్యవర్యుం
డిరువురు మానంబుతోడ నేకాంతమునన్
జరజర నడచుచు నడచుచుఁ
దఱిసిరి యొక పెద్ద యేటి తట మల్లంతన్.

శాలు విరఁజిమ్మఁబడియుండు కూలమునకు
వానకారున జలధార పాటుతెంచి
క్రేళ్లు దాటుచు వేలాది వ్రేళ్ళచేతఁ
గోసగా నెర్రమట్టిని గోకివై చె.

అందుగుల బారు లందము
చిందుచు నొప్పారె లేత చిగురుం బాషల్
క్రందుకొని యంబరాంశం
బందుకొనం బోలెఁ ద్రోపు లాదుచునుండెన్.

౧౯

కథలు, గాథలు

లక్క జేగురు రం గొప్ప నొక్కయోర
వాలుకాతీరమందు మోకాలిబంటి
నీరు స్పటికంపుఁ దెలుపుతోఁ బాటుచుండె
గురువు నదియకాలఁ జూపె నా తురక చూచె.

అతిపోవు దినాంత దగ్ధారుణాభ
పొడవు చాయలతోఁ గూడి పడమటగను
గబ్బిలంబుల విచ్చు రెక్కల విధాన
నెగిరిపోయెను నిశ్శబ్దమగు నభమున.

గోవిందుండపు డాపఠానునిఁగనుంగొం-చోయిమామూద!యీ
తావుంజూడుము త్రవ్వ మీడ నని హస్తంబెత్తి చూపింపఁగా
నావాఁడయ్యెడనున్న పెల్లి సుముపాయంజేయుచుఁగర్తముం
గావించెఁ వెసఁ గానిపించెను శిలాఖండం బొకం డ్రెరగఁ.

‘రాతిని జూచితే యెటుపు రం గిది నీ పితృశోణితంబు నే
నాతని కీక డబ్బు, సమయంబు నొసంగక, త్రుంచితిం దలఁ
హేతిని బట్టుమీ యిఁకను నీవు సుపుత్రుఁడవేనిఁ బ్రేతకుం
ప్రీతి యొనర్పు మీ తతి నొరీ పితృఘాతకు రక్తధారలఁ.

ఇటులు పలికిన గురువుపై కెగిరి దుమికి
జబ్బ పైకెత్తె మామూదు బెబ్బులివలె
అల్ల గురు వెట్లు నిలిచెనో యటలె నిలిచె
నతి కఠోరంపుఁ బ్రస్తరప్రతిమవోలె.

౨౪

తత్క్షణం బతందు తరవారి నేలపైఁ
బ్రాటవైచి గురువు పదములందు
మోఁకటిల్లి తాము ముందింక సైతాను
తోడఁ గూడి యాట లాడవలదు.

గురువంచుఁ దండ్రి యంచున్
మఱియుం జుట్టం బటంచు మఱి దైవమటం
చరసితి మిమ్మే, ధర్మం
బెఱుఁగుచు మా తండ్రిమాట నేమరితి నిఁకన్.

మానసమందు నాకు నల మంగళభక్తియె నిల్చుఁగాక యీ
హీనపు హింస యాత్మ మొలకెత్తక మాసియపోవుఁగాక దే
వా! నిజపాదధూళి యిడుఁ డంచును బల్కిబిరాన రోఁజుచుం
గానను దాఁటెవెన్దిరిగి కాంచకయాఁగక యించుకేనియున్.

రెండు నీటిబాట్లు పిండిన యట్టుల
నురలి గురువు నేత్రయుగము తడిసె
నాఁటినుండి క్రొత్తబాటగా మామూదు
అయ్య దవ్వుదవ్వులందె యుండె.

నిర్జనంబగు నింట నిద్రించు నొజ్జను
తెలవాటు తఱి మేలుకొలుపఁ జనఁడు
నిద్రాగృహముముందు నిస్త్రింశహస్తుడై
రాతిరివేళఁ బారాకు రాఁడు

కథలు, గాథలు

ఏకాంతసీమల కెందేని దేశికుం

డే పిల్చినను వెంట నేగబోడు
ఒజ్జతోడుత నేటియొడ్డులఁ గానల

వేటాడఁ బోవంగ వెడలిరాడు
శిష్యుఁ డీగీతి నుండ దేశికుఁడు చూచి
యొకటఁ జదరంగమున దింపె నుభయు లపుడు
ప్రొద్దుపోక లెఱుంగ రా ప్రొద్దు శిష్యుఁ
డోడఁ బ్రతియాట కంపంబు గూడె మాట.

సంజ వచ్చెను జీకటుల్ చాలహెచ్చె
రేయి ముదిరెను పైవారు పోయి రంత
తలఁపు తీక్షణమ్ము గావించి తలను వంచి
బలము చూచుచునుండె నా మలకబిడ్డ.

అల గురువెస్తాకాని బల మంతయునున్ విరజిమ్మి మల్క పెం
దలఁపయి రివ్వనం బొడిచి నవ్వుచుఁ “దండ్రుని జంపువానితోఁ
గలియుచు నాటలాడుకొను కాపురుషుండవు రోరి యిట్టి వ్వా
రలకును నెందులన్ జయముర మ్మనవచ్చు నె?”యంచుబల్లినన్.

వెంటనె మెఱుపుం బోలెం
గంటికిఁ గనిపట్టు వాడి ఖడ్గంబు పతా
నంఁబెనొ లేదో గురునెద
గంటున రక్తంబు ధారగట్టెన్ నేలన్.

39

అప్పుడు దేశికుండు దరహాసము సేయుచుఁ బల్కె నిట్టులన్!
 దప్పునకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చుట యెట్టులొ యద్ది నేఁటికిం
 జెప్పితి శేవపాఠమును జెప్పి సమాప్తము చేసివైచియే
 యిప్పుడు పోదుఁ దండ్రు! కొనుమీ తుదిదీవన లే నొసంగితిన్.

న క లు ఖి ల్లా

(రాజస్థాన)

౧

పుడమి నెంతవట్టు బూందిదుర్గం బది
యలరుచుండఁగలదొ యంతవట్టు
నీరు త్రావ నని చితురు మహారాజు
పట్టుపట్టెఁ జాల భయముపుట్టె.

ప్రెగ్గడ లీ పంతము విని
'లగ్నే? దుష్కరము మనుజులకు నిది యెట్టుల్
నెగ్గు?' ననిరి నృపుఁ డీయది
నెగ్గనిచోఁ బంత మింక నెగ్గింతు ననెన్.

అలరుకమూఁడగుయోజనంబులయెడంబాబూందిదుర్గంబటం
గల హారాకులజాతు లెల్లరుఁ బరాకాంతిం బురారాతులో!
పులులో! హామునృపుండు మొగ్గరమునంబాల్యంబరుండెవ్వఁడుక
గలలం దేనివణంకు, దానికిఁ బమాణం బీ చితుర్ భూపుడే. 3

ఆలోచించి రుపాయము సచివులిట్లా బూందిదుర్గంబునుం
బోలె దుర్గముఁగట్టి దానిని జిత్తు భూపాలుచే నెంతయున్
గాలన్ గేలను గూలఁజేయవలయుంగా కట్లు కాకున్నచో
హేలాలాపముకోస మాతృవధ కాదే తేని కీ రోజునన్.

అను చమాత్యులు తలపోసి యల్ల రేయి
శిల్పులం బిల్చి వారలచేత నపుడు
బూందికోటకు నకలుగా బామ్మరిల్లు
కట్టఁజేసిరి చిత్తూరు నట్టనడుమ.

హారాకులసంజాతుఁడు
వీరుఁడు కుంభుం డనంగ భృత్యుం డల చి
త్తూరు ధరాదారుని కడ
గారవముగ నుండెఁ జాలఁ గాలమ్ముబడిన్.

వీరుం డాతఁడు వేటవోయి యపుడే వీతెంచు చీ వార్త పల్
మాటుల్ వించు నెవండురా నకలు ఖిల్లానేలనుం గూల్చి మా
హారావంశ్యులనే యధోముఖులఁ జేయంజూచురా? నే నిదే
పారా యిచ్చెద మచ్చుకోట కనుచుం బై నుండెనీక్షించుచున్.

కథలు, గాథలు

మచ్చుకోటను బల్లున మట్టి గలుప
వచ్చి రప్పడు చిత్తూరు ప్రభువుగారు
ఉండు మావల నావల నుండుమంచు
బిట్టు గర్జించి కుంభుండు పిడుగువోలె.

‘బూందిపేరను నాటాడఁ బూనినావె ?
అవ్వ ! పైరింపఁజాల నీ నవ్వులాట
బూందికోట ప్రాకారంబు ముట్టనీయ
నో మహారాజ ! దవ్వుగా నుండవయ్య.’

అని మోఁకాలిని నేల కాన్పుచును విల్లింబుల్ కయిం బూని ని
ల్చిన కుంభున్ గిఱివేసి వాడియసిచే నేనల్ తలం ద్రుంచి వై
చిన వేగం బడె వాని మస్తకము పెన్ సింగంపు మోసాల, న
ల్లనఁ దద్రక్తముచేత నా నకలుఖల్లా ధన్య మామోం దుదిన్.
‘గం’

హో లీ మ హో త్స వ ము

(రాజస్థాన)

ప్రేక్షకు నాజి నోడి కడు వింతల కగ్గములైన దుర్గ భూ
భాగము లుక్కుకోటలును వైభవముల్ విడనాడి పోయి భూ
నాగుని రాణి కేతునము నాదగు పత్తనమందు నుండి యీ
లాగున వ్రాసె జీటి పదిలంబుగఁ గేసరఖాను తేనికిన్.

మియ్యామికులడాయిమోజుచ నెనేమి? యీవసంతరీబుతాఁ
జయ్యంబోవుఁ బఠానుసైనికులతోఁ జక్షుదెమ్ము రాట్పుత్రికల్
వెయ్యాట్సుర్ గల రిందు నందఱము హోళీక్రీడ కావంత మం
చొయ్యం గేసరఖానుచీటిఁగని' యోహోయాడు నేయం'చొగిన్.

పలుమఱు చూచెఁజూచి పయిఁబైకినిగడ్డము దువ్వెదువ్వి పెం
దలపయి నెర్రపాగ నొకదారిగ దిద్దెను దిద్ది యత్తరుల్
చిలికిన చేరుమాలు వడిఁ జేకొనెఁ జేకొని రెప్పలందుఁ బే
ర్గల సురమాయి రాచె, మఱిరాచి మఱిమ్మఱి దువ్వెగడ్డమున్.

వకుళవనంబునన్ మలయవాయువు మత్తిలిపోయె మాపులన్
మకుళము లెత్తెఁదుమ్మెదల మొత్తములెవ్వరిమాటలన్ వినున్?
సుకముగ నెల్ల దిక్కులను జమ్మని స్వేచ్ఛగఁ గ్రుమ్మరిల్లెఁ దా
మొకరొక రే పఠానులలయత్సవముం గనవచ్చి రెంతయున్.ర

కేతునపత్తనోపవనికి మలుసంజ యమర్చు రాగ వి
ఖ్యాతికిఁబిల్లఁగ్రోవియనఁగాఁదొడఁగెములతానురాగము
బ్రాఁతిగ రాణిదాసికలు రాజితవేషలు నూలుమంది తా
మాతటి వచ్చి రైరఁబడె నంతట వేడివెలుంగు నింగినిక.

ముంగాళ్లతో నేమొ ముచ్చటింపంబోయి
పల్చని గాగరా పైకి నెగుర
పైఠిణీరైకపైఁబడు దంటపయ్యంట
యొలయు గాలికి నిద్రనుండి లేవ
వలకేలను గులాబిగలఁతి డాకేల బు
క్కాయి కోరయుఁ బొంగి కాలుదువ్వ
చిటుపోకముడినుండి చిమ్మనం గ్రోవి యొ
య్యారంపు తీవి వ్రేలాడుచుండ

తగఁ బరానులతో వసంతంబులాడు
తలఁపు మిగులంగ రాజపుతాను వారు
బారుబారులు గాఁగను వచ్చి రెలమి
కేతునపురాణి సకియ లా కెలని కపుడు.

3

కన్నులనవ్వి చాల దరిగాఁ జని కేసరఖాను వల్కె 'నే
నెన్నో దురంబులన్ బ్రతికి యేడ్చెట వచ్చితి నీ దురంబునం
దెన్న నెఱింగియే యెఱిగియే మరణించెద'నాఁగ విన్న యో
షిన్ని కరంబు నవ్వెఁ గని చేసె సలా మతఁ డోరపాగతోన్.

నవ వసంతోత్సవోన్మాద మంతకునంత
కథిక మత్యధిక మభ్యధికమాయె
మాపటి యాకాశ మంటపంబునయందు
బుక్కాగులాములు పోసి రెవరొ
వకుళ వృక్షములందు వాసించు పూలలో
నొక క్రొత్తరంగు తా నుదయమాయె
అఖిలవృక్షంబుల యాలవాలములందు
రక్తపరాగంబు రాలి పడియె

ఒయ్య రాజపుత్రదేశ రమణీవ్యాజ హాస
ములకు నులుకుచుఁ బిట్టలు పలుకుమఱచె
ఏడనుండియొ యెర్రని మూడమంచు
పట్టె మాపటిమిన్నుల పట్టునందు.

౪

౪

ఈ వామానయనంబులందుల నిషా యింతేని లే దెలాకా?
 యీవక్షంబులు నున్న తంబులును గావేలాక్కొయ్యాయందెలే
 లావైస్వర్యముఁ జిమ్ము?ఁ గంకణములేలా శ్రవ్యముల్ గావటం
 చావేగంబును నక్కజంబునుభయం బొఱ్ఱానుచెందెన్మదిన్.

పలుకులా కోయిలపలుకులు కావు వ
 ర్షాకాల మేఘగర్జనలు గాని
 పదములా నడచెడు పద్మముల్ కా వగ్గి
 చెరిగెడు రవికాంత శిలలుగాని
 కరములా తామరకామలు కావు భీ
 షణమైన కాలపాశములుగాని
 దేహమా పూచిన దివ్యవల్లరికాదు
 సభువైన కఠినకాష్ఠంబుగాని
 మంజరీహీన మరుభూమి మహితలతలు
 రాజపుత్ర ప్రదేశపు రాషడతలు
 చూపునం జేత నెదను నాజూకు లేదు
 అంచుఁ గేసరఖాను తా నాత్మ నెరిచు.

౧౦

❧

ద్రుతతాళమ్మన గతిన
మ్మతిఁ బిల్లంగ్రోవి తా నిమన్ భూపాలిన్
జతురతరతానముం గొని
ప్రతి లేకుండంగ నపుడు పాడఁ దొడంగెన్.

కుండలంబుల ముత్తయంబుల కుచ్చదండ ల వూగఁగా
రెండుచేతులఁ గంకణంబులు రెండు మోటుగఁ బాల్వఁగా
దండ దాసి వసంత ముంచిన దండి గిండియ దేరఁగా
జండి చందము రాణి యప్పుడు సాగి వచ్చెను గ్రచ్చఱన్.

పలికెఁ గేసరఖాను—‘సీ దారిఁ జూచి—
చూచి కన్నులు రెండును సోట్టలాయె’
పలికె రాణియు—‘మాకు మీవంటిదశయె’
నాఁగ నూర్వురు చెలియలు నవ్వి రంత.

పదఁపడిఁ జరాలునన్ ఖాను నుదుటిమీఁద
రాణి చేకంచుగిన్నె బిరానఁ దాఁకె
తా ననినయట్లు కేసరఖాను రెండు
కన్నులును బొత్తలాయె రక్తంబు కాటె.

E

క్రాలెను మింటఁ జంద్రుఁ డధికంబుగఁ జెట్టులఁజెట్టులన్ నగా
రాలు మొగిల్లులే కుఱుము రాణగ్రమోఁగెఁ గరాసి భాసురా
భాలహరుల్ తళత్తళలఁ బర్వె సనాయి గభీరసుస్వరాం
దోళిత మాచుఁ గన్న డను దోడనె షాడఁ దొడంగె వాకిటన్.

గాలికి గాగరాలు మఱి కంచెలతోడి పయంట లన్నియున్
వ్రీలెను నేరొ మంత్రములు పెట్టినటుల్ మగవేసముల్ కడున్
క్రాలెను నందు నూఱుగు రఖిండులు పూవులనుండిత్రాఁచులం
బోలెను లేచి చుట్టుకొని ముట్టిరి బిట్టు పరానువారినిన్.

వచ్చిన దారిఁ బట్టుకొని పాటిరి వేగఁ బరానువార లా
పచ్చి వసంతరాత్రిఁ దెలవాఱులు కోకిలకూజితాలకుం
గ్రచ్చఱఁ దోటలన్ విధివిరామము లే దిటువోలె సాంగమై
వచ్చెను గేతునాఖ్యపురిఁ బండుగ కేసరఖాను తేనికిన్. ౧౭

పెండ్లి

(రాజస్థాన)

ఆయెను రేయియందు నొక యామముమాత్రము మేలితాయి న
న్నాయివినంగఁబట్టెనయనంబులు వ్రాలఁగఁగొంగుముల్లోగి
రాయ వధూవరుల్ బామలరాణఁజేలంగిరి మేల్ముసుం గెడం
జేయుచు గూండ్లనుండి పురిచెల్వలు చూచుచునుండిరాదటన్.

తొలకరిమబ్బు పెల్లుఱుముతోడుత మంగళ శంఖనాదముల్
కలగొనె, దోలితోలి చలిగాలి చటుక్కున నీశు దిక్కునన్
నిలఁబడె, గాఱుమబ్బుగమి నింగినిఁ గప్పెను బెండ్లిపందిరిం
గల మణిదీపకాంతులకుఁ గన్నులొగిన్ మిఱుమిట్లు గైకొనెన్.

౨

‘మంటపమధ్యసీమకు నమాంతము వచ్చెను వీఁ డెవండు? మి
న్నంటుచు భేరిమోత విననాయెను మోసలయందు’నంచువె
న్వెంటనె యెల్లవార లల పెండ్లికుమారునిఁ బెండ్లి కూతునుం
బంటపొలానకున్ వెలుగు వైఖరిగా గిట్టివైచి రాదృతిన్. 3

కథలు, గాథలు

బాసికంబుతోడఁ బసుపుబట్టలతోడ
మలయు మేత్తిరాట్కు-మారునకును
మనవిచేసె నిట్లు మార్వారుభూపాలు
దూత హస్తములను దోయిలించి.

‘రణము పొనఁగె నేఁ డరాతిసైన్యంబుతో
రామసింహుఁ డేఁగె రణమువెంట
పఱచిరండు మీరు పసిపిల్ల బాలాది
చెందుఁగాక రామసింగు జయనఁ’

అనవుడు ‘రామసింహునకు నొత జయం’బని మేత్తిరాజు వి
గ్గన ననెఁ బెండ్లివారలును ‘గాత జయం బల రామసింహరా
జున’కని యార్చి రా వధువు సొమ్మసిల్లె బెగఁజొంది దూతయి
ట్లనియెను ‘మేత్తిరాకొమరుఁడయిఁకఁగాలములేదుసుంతయుఁ’.

వెడవెడఁ జేలకొంగుముడి విప్పి వరుండు వధూముఖంబు చూ
చుడువధువు వరుంగనియెఁ, జూచువరుం డనె-‘నాకుఁబోవనొ
ప్పెడుతఱి యాయెమృత్యుసభ పిల్పరుదెంచెననాయిడోలులుం
దుడుములుతప్పెటల్ మఱియుదుందుభులావజముల్ వితావితల్’.

వీరుఁడు తా నిటుల్ వలికి పెండ్లికిరీటము పెండ్లి బొట్టుతోఁ
బేరేము దీసెఁ దేజిషయిఁ బెండ్లికొమార్త కడున్ నతాస్యమై
చేరెను రాణివాసమును జెచ్చెరఁ బెండిలి మంటపంబునం,
దొతెను దీపముల్ నృపసభాంతరమందు నెసంగెఁజీకటుల్.౮

వగచుచుఁ దల్లిదుఃఖిభయభారమునన్ “దురదృష్టరాల! యీ
నిగనిగ బెండ్లి వేసమును నీఁగుము” నా విని కన్య “యవ్వు! నా
మగని గృహన కేఁగెదను మంగళ వేషముతో” నటన్నఁ దా
మొగమును మొత్తుకొంచు ‘సరిపా’ వ్వు నెఁదల్లియు మెల్ల మెల్లగన్.

అంతటఁ గన్యమీఁదను గ్రహంబు లెఱింగిన పాట లెల్ల న
క్షీంతలు వేసి రా వధువు చెచ్చెరఁ బల్లకి నెక్కె వీటిలోఁ
గాంతలు కంట నీ రిడిరి క్రన్నన బంటులు బైలుదేటి ర
ల్లంతనఁ దల్లి ముద్దిడియె హస్తము పైనిడెఁ దండ్రి మెల్లగన్.

3

ఈ నడిరేయి యందులను నెవ్వరు మీరు? సనాయిపాటలన్
మానుఁడు! పల్లకిన్ భువి నమర్చుఁడు! మేత్రిన్యపుండు పోరునం
బ్రాణము లీఁగె నీ యసమయంబున మీరెవరమ్మ? మేముభూ
జానిచితాశ్రయత్నమును సల్పుదు’ మంచని రెల్ల రచ్చొటన్.

‘పాడుఁడు పాడుఁడోరి’యని పల్లకినుండియుఁ బెండ్లి కూఁతు మా
టాడుచుఁ బెండ్లి యింక నది యంతముకాదు చితాసభాగ్నిలో
నేఁ డిదె శేషహోమమును నే నెఱవేర్చెద’నంచుఁ బల్కుచుం
‘బాడుఁడు పాడుఁడోరి, యనిపల్లకినుండియుఁ బెండ్లి కూఁత నెన్.

కథలు, గాథలు

చితపయిఁ దారహారములఁ జెల్వగు పెండిలివేస మొప్ప భూ
పతి శయనించెఁ దద్రుధిరవస్త్రమునం దనకొంగు గట్టి రాట్
సుత చితపైకి జాటి వరుఁ జూచుచు నాతని శీర్షముం బతి
వ్రతతోడఁదాల్చె మేత్రిపురరామలువచ్చుచుఁజూచుచుండఁగన్.

‘వాసికి నెక్కితొల మృతిఁ బట్టి పలాద్చితి’వంచు బట్లు ‘ధ
న్యాసి పతివ్రతాసి విమలాసి’ యటం చని యస్పరోహితుల్
సేసలు చల్లి రగ్ని విరఁజిమ్మెను మంటల, నచ్చితాగ్ని యో
గాసనముండె నావధు వహాయని యార్చిరి తత్ పురాంగనల్.

౧౪

ప్రాధ్వి వాకుఁడు

ప్రాశస్త్యంబున వన్నె కెక్కునల పీష్వాలందుఁ బేర్ గొన్న భూ
మీశుం డా రఘునాథరా వనియె 'నే నీ భూమిభారంబును
నాశంబుం బొనరించెదన్ హరుని చందానన్ మహీశూర దే
శేశానుండగు హైదరాలి పొగరెంతే దించెదన్' నావుడున్.

అల దళపతి యాజ్ఞను ముం
గల నెనిమిదివేల బలము కడువడి వచ్చెన్
బలుదెసలనుండి పలుత్రో
వల శ్రావణమందుఁ గొండవాఁగులు పోలెన్.

విజయ విహంగంబు విరివిగా రెక్కార్చు
కొనురీతి జెండాలు కొన్ని యెగిరె
కోటమైనమ్మ తా గుర్రకొట్టెడు భాతి
గట్టిగా శంఖసంఘములు మ్రోగె

● వందిత శంభుచంద్ర విద్యారత్న ప్రణీత మయిన చరితమాల అను గ్రంథము నుండి ఇది తై కొనఁబడినది. నారాయణరావు వరను గుఱించి మరాటి దేశమునఁ జెప్పుకొను కథను Ballads of the Marathas అను గ్రంథమున అకవర్క్ అనువదించెను.

కథలు, గాథలు

యుద్ధదేవత లేచి యుహ్వాని యూఁదిన
చందంబుగా దూళి చదలఁ బర్వె
వేరంపు వడ్లంగి పిట్ట కొట్టెడు నట్లు
మధ్యమధ్యములందు మలసె థక్క
ఎర్రగుర్రంబుపైని దా నెక్కి బయలు
దేతె రఘునాథరావు కుమారులీల
అంతలో నేమి వచ్చెనో యూఁగె భేరి
యూఁగెఁ దప్పెట లూఁగె శంఖారవంబు.

పోవుచుఁ బోవుచున్ జనవిభుండు హఠాత్తుగ నేరి పాదుకా
జ్ఞావశవ ర్తియాయె ? నల సంయతిమత్తునఁ బర్వలెత్తుచుం
బోవుచునున్న సైన్యముల మొత్తము లెన్నిదివేల వేరి కన్
గ్రేవల యింగితంబునను నిల్చిన వెవ్వరి యింటి ముంగిటన్?

న్యాయాధీశుఁడురామశాస్త్రియనువాఁ డ్రగంబునన్ నిల్చి చే
దోయిం బైకినినెత్తి 'యన్న కొడుకుం దున్నాడియున్ దానికిం
బ్రాయశ్చిత్తము చేసికోక నగరప్రాకారమున్ దాఁటి నీ
వే యూరో రఘునాథరాయ! వడిగా నిట్లేగుచున్నావనెన్.'

సమరపుఘోష మెల్లఁ బెలుచుం బలుచుంబడె వీరమోద నా
దములును నూఁగె తేఁ డనియె 'దారిని నడ్డకుఁడయ్య నేనిటుల్
గమన మొనర్తునయ్యవనులంబారిమాల్చుచు నూఁచముట్టుగా
యమసభవారి కాఱురుచులారమిఠాయనిఁ బంచిపెట్టఁగన్.౬

అంతట రామశాస్త్రి యనె నన్న కుమారునిఁ బాపచింతచే
నంతము చేసి తెంతవట కద్ది విచారణకాదొ యంత వ
ట్టెంతయునస్వతంత్రుఁడవహీనమమోఘము న్యాయశాస్త్రసి
ద్ధాంతము దాన బందివి కదా రఘునాథ నృపాలచంద్రమా!

ఆ రఘునాథరా వనియె హానము సేయుచు భూమిపాలుఁ డె
వ్వార్లబంధనంబునకు బద్ధుఁడు కాఁ డిటు విచ్చు కత్తితోఁ
బోరితముం బొనర్చఁగను బోవుచునుంటినిగాని దారిలోఁ
బాటుఁడ! న్యాయసూత్రములభాష్యములన్ విన రానుజూడుమా!

నాఁగను రామశాస్త్రి రఘునాథుఁడ! పోరితముం బొనర్చఁగాఁ
నేఁగుమ దండమున్ విడిచి యేనును నేఁగుదుఁ, జాలుఁజాలు దు
ర్యోగము! మీర లేర్పఱచియున్న విచారణశాల యన్న క్రీ
డాగృహమందు నిట్టు లకటా వినిబద్ధుఁడఁ గాన టంచనెన్.

మ్రోఁగెఁబ్రయాణభేరిమఱి మ్రోఁగెనుశంఖములెల్ల సేనలున్
వాఁగులువోలె బాటెనిఁకఁ బాటుఁడునుందనకున్న సంపదల్
త్యాగము చేసి గౌరవపదంబును గూసమువోలె వీడి తా
నేఁగెను సొంతపల్లియకు నెప్పటి జీర్ణ కుటీర భూమికిన్. ౧౦

ప్రతిజ్ఞాపాలనము

౧

వ్రాలుచుండెరా మరాటిముచ్చల దండు
వీక మీరు జాగరూకు లగుడు.

అంచు దుర్గపాలుఁ డజమీర దుమరాజు
హెచ్చరించె బెద్దయెలుఁగుతోడ.

అందట కన్న వేళ యది యప్పుడు దుర్గపు డిండిషియింబు పెన్
గ్రం దొనరింపఁగా జనము క్రన్నన దుర్గపుగోడ నెక్కి చూ
డందొడఁగెన్ మరాటు లల డాఁపలిదిక్కుననుక్కుమిఠిమున్
ముందరి మన్నుమిన్నులను ముట్టఁగ వచ్చుచునుండి రుగ్గులై.

గండుమరాటుల మిడుతల

దం డిది పెనుకత్తిమంట దగ్ధంబయి పో

కుండినచోనా? యని ప్రశ్ని

తుం డగు నల దుర్గరాజు దుమరా జనియెన్.

3

దూత యొక్కండప్పు తోతెంచి చెప్పి 'నో

దుమరాజ ! యీసారి దురము వద్దు

ఈతేని చీటిని వీక్షింపుమా యని

యీయఁగా, దుమరా జదిటులు చదివె

బుడతకీచుల పెద్దపడవాలతోఁ జాల

నేనలతోడ విచ్చేసె 'సింగె'

ఆదరంబుగ వారి కర్పించునది దుర్గ

మఖలంబు, నీ కిదే యంత్రమాజ్ఞ

విజయసింహున కక్కటా విజయలక్ష్మి

వింతగాఁ జూచుచుండంగ విముఖిమాయె

ఆజి సుంతయు లేకుండ నాజమీరు

దుర్గ మిపుడు మరాటిచేతులకు నిమ్ము.

దుమరాజ దీర్ఘనిశ్వా

నముతో ననె 'వీరధర్మ చరితమునకు భూ

రమణుని హుకుమునకును నీ

సమరములో సమర మిపుడు సందర్భించెకా'

✽

కథలు, గాథలు

2

అంత నా దూత లేచి పోరాడవల ద
టంచు నెల్లెడ డప్ప కొట్టించె మిగుల
దుర్గపాలుండు దుమరాజు దుఃఖ మెదను
బొదల నిలబడె బాపాణమూర్తిహారే.

వేళ గడచెను వడకెను నీరభూమి
ఆలమందలు దవ్వలయంధ మనలె
గొల్లపిల్లల పిల్లనఁ గ్రోవిపాట
దట్టమగు చెట్లనీడల దద్దరిల్లె.

‘ఈ యజమీరు దుర్గమును నేలిక యే యెడ నప్పగించెనో
యామెడనాదు దేహమునఁ బాణములుండన రాత్యధీనము
చేయనుగోట’ యంచు నెదఁ జేసితి దొడ్డప్రతిజ్ఞ, ‘దీని భూ
నాయకునాన చేవిడువనా?’ యనుచు దుమరాజుగో శిరెన్.

3

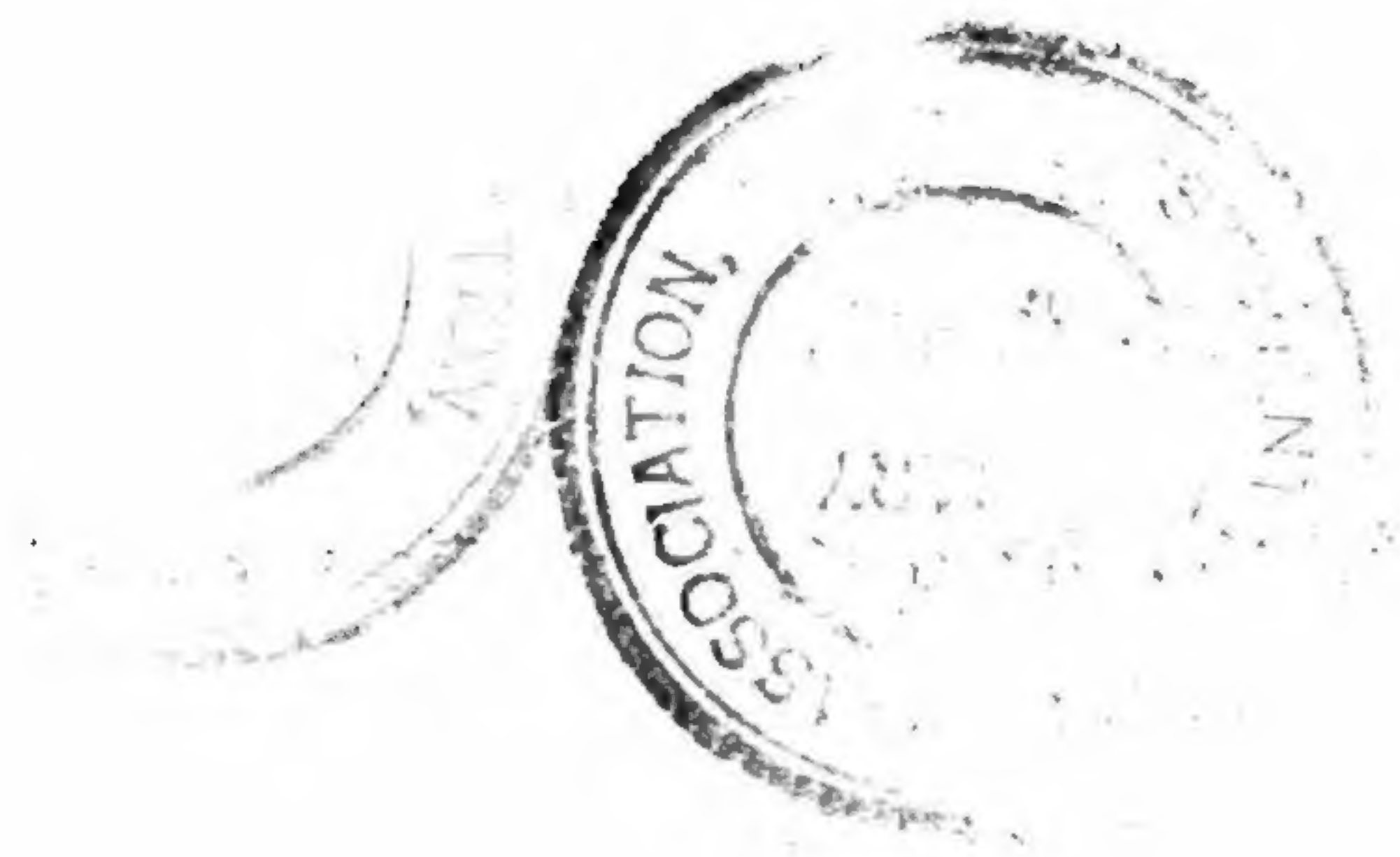
రాజపుత్రసేన రగులు రోనంబుతో
సిగ్గుతోడ నమరచేష్ట యుడిగె
దుర్గపాలకుండు దుమరాజు తోరణం
బందు నిలిచె మాట లాడకుండ.

కావిరంగుచేలఁ గట్టి సంధ్యాదేవి
పశ్చిమాంతమునకు వంగివచ్చె
మన్ను మిన్ను జేర్చి మఱి మరాటులదండు
కడకు నాఁగెఁ గోటగవఁకు ముందు.

‘ద్వారంబందులఁ బోవుచుండితిరి నిద్రామీర రెవ్వారయా?
మీ రెవ్వారలు లెందులెందు వడిగా మెడ్డుండుద్వారంబు’ నా
నేరుం బల్కు రటన్ శయాళు వపు డొక్కింతేని ప్రత్యుత్తర
ప్రారంభం బది లేక దీర్ఘ మగు నిద్రావస్థ జెందెన్ ద్రుటిన్.

వీరధర్మమునకు విభుని యానతికిని
బోరుచిచ్చు నొర్పుపొంట నొర
దుర్గసీమముందు దుమరాజు ప్రాణార్ప
ణంబు చేసెఁ బెరివిధంబు లేక.

౧౨

Printed at the Andhra Patrika Press, G. T., Madras.

Under Q. H. M. S. 204. 16-7-'47. 1000 Copies.

Sole Distributors :

SAMATA,

4, Montelth Lane.

EGMORE, MADRAS 8.